

Nr 175.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1942/43 till folk- och småskoleseminarier m. m.; given Stockholms slott den 6 mars 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 mars 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför här efter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

Enligt den till 1942 års statsverksproposition fogade bilagan åttonde huvudtiteln, punkterna 137 och 140, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som komme att föreläggas riksdagen, beräkna för budgetåret 1942/43

dels till Folkskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 2,015,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 290,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 40,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 510,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 84,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 7,000 kronor;

dels ock till Fortbildningskurser för folk- och småskollärare ett reservationsanslag av 30,000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen (kapitalbudgeten: bilaga 6, punkten 8) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, till Allmänna studielånefonden beräkna för budgetåret 1942/43 ett reservationsanslag av 200,000 kronor.

Sedan beredningen av förevarande ärenden numera avslutats, får jag änyo anmäla desamma.

1. Inledning.

Betydande vanskligheter ha sedan länge varit förbundna med det årliga planerandet av seminariernas verksamhet. Målet har varit att utan eftersättande av vare sig de statsekonomiska synpunkterna eller kravet på ett gott utbildningsresultat uppnå en viss jämvikt mellan tillgången på lärare och det av många orsaker växlande framtida behovet av sådana. Denna gång föreligga särskilda svårigheter. Elevintagningen vid seminarierna för instundande läsår måste bestämmas under hänsynstagande framför allt till det tämligen svårberäkneliga framtida fullföljandet av det av 1941 års riksdag godkända rationaliseringsprogrammet för folkskoleväsendet och med beaktande av ett otvivelaktigt förefintligt, men svårbestämbart överskott på såväl folk- som småskollärare. Den starka begränsning i utnyttjandet av seminarieorganisationen, som under de två senaste budgetåren iakttagits och som man i varje fall icke kan räkna med att helt upphäva, åktualiserar vidare på nytt frågan om ändringar i den yttre seminarieorganisationen.

En återblick på utvecklingen av folkskoleväsendet och utbildningen av lärare för detsamma synes vara av intresse.

Då nuvarande organisation för utbildning av lärare för folkskoleväsendet beslöts av 1936 års riksdag (skrивelsen nr 347), grundades beslutet på synnerligen noggranna beräkningar av det framtida lärarbehovet, vilka förebragts framför allt av 1932 års seminariesakkunniga (propositionen nr 100). Från åren närmast före 1920 fram till början av 1930-talet hade folkskoleväsendet — trots stadigt sjunkande antal lärjungar — undergått en stark expansion, framkallad huvudsakligen av genomförda skolförbättringar. Därmed hade följt inrättandet av ett betydande antal lärartjänster och den dåvarande seminarieorganisationens examinationskapacitet hade starkt utnyttjats. Sålunda hade år 1923 från folkskoleseminarierna utexa-

minerats ej mindre än 885 och från småskoleseminarierna 790 lärare. Från och med år 1926, då expansionen inträtt i ett långsammare skede, sjunka emellertid de årliga examinationssiffrorna stadigt, för att beträffande folkskoleseminarierna under åren 1930—1935 variera mellan 418 och 480, medan de beträffande småskoleseminarierna för åren 1934—1935 ligga under 100. Regleringen av folkskollärareexaminationen, vilken förbundits med en stark minskning av den yttre seminarieorganisationen, hade varit välberäknad, och vid utarbetandet av den nuvarande organisationen kunde man utgå från att beträffande folkskollärare ungefärlig jämvikt rådde mellan tillgång och efterfrågan. Vid bedömandet av det framtida folkskollärarbehovet bemödade man sig dock om att bättre än förut beakta nativitetsutvecklingens troliga inverkan på skolororganisationen. Beträffande skolförbättringarna förbisåg man icke, att dessa ej endast ledde till en fortsatt expansion av skolväsendet utan även — ehuru i mindre mån — genom centralisering verkade i motsatt riktning. 1936 års organisation avpassades för en normal årlig examination av 384 folkskollärare, men möjligheter bereddes att genom extra avdelningar eller, i nödfall, genom höjande av elevnumerären i klasserna väsentligt öka examinationen. För utarbetandet av småskoleseminarieorganisationen var utgångsläget år 1936 icke lika gynnsamt. Utbildningen av lärare med småskolekompetens, vilken först några år tidigare övertagits av staten, hade icke i tid reglerats med hänsyn till att behovet av sådana lärare — efter en tidigare stark stegring — redan i början av 1920-talet åter avtagit, och foljden hade blivit ett överskott, som av 1932 års sakkunniga beräknades till 800 à 1,000 examinerade lärare. Statsmakterna intogo emellertid den ståndpunkten, att organisationen för utbildning av småskollärarinnor borde avpassas efter det normala årliga behovet av ny sådan arbetskraft, medan det befintliga överskottet på arbetskraft borde — förutom genom andra lämpliga hjälpåtgärder — elimineras genom någon tids begränsning i utnyttjandet av utbildningsanstalterna. På grundval av dessa överväganden beräknades småskoleseminarieorganisationen för en normal årlig examination av 240 småskollärarinnor, men gavs på samma sätt som organisationen för folkskollärarutbildning en betydande elasticitet.

Utvecklingen under de närmast följande tre åren och därunder företagna undersökningar vederlade icke 1936 års beräkningar av kommande lärarbehov och lärartillgång. Trots fortgående minskning av lärjungeantalet och ett framförallt därav betingat arbete att genom centralisering och andra åtgärder göra folkskoleväsendet pedagogiskt och ekonomiskt mera rationellt, fortfor ökningen av antalet folkskollärartjänster. Intagningen av elever i folkskoleseminarierna skedde åren 1936—1939 i normal eller något mer än normal omfattning. Behovet av folkskollärare befanns under dessa år vara, om än i knappaste laget, täckt, och i skolöverstyrelsens förslag den 24 oktober 1939 rörande omfattningen av lärarutbildningen budgetåret 1940/41 förordades intagning av 400 elever i folkskoleseminarierna (propositionen 1940 L. 155). Nyssberörda rationaliseringsåtgärder drabbade hårdast de skolformer, där småskollärarinnor voro anställda, och medförde indragning av ett stort antal för dem förut avsedda tjänster. Trots detta syntes beräkningen, att en under några år starkt beskuren utexamination av småskollärarinnor — åren 1936—1939 varierade antalet utexaminerade mellan 10 och 82 — skulle eliminera arbetslösheten, visa sin riktighet. Vid en av skolöverstyrelsen företagen synnerligen noggrann

undersökning befunnos efter frånräknande av sådana, som övergått till annan verksamhet, endast 300 småskollärarinnor i april 1936 sakna varje lärarbefattning, ehuru de voro oförhindrade att antaga sådan, och av dessa voro 50 gifta (propositionen 1937: 271). I skrivelse den 31 oktober 1939 (propositionen 1940 L: 155) uttalade överstyrelsen, att ett visst överskott på småskollärarinnor fortfarande vore att räkna med, särskilt i de nordligare delarna av landet, men att överskottet de sista åren betydligt minskats och syntes vara rätt obetydligt. Skolöverstyrelsens bedömande av situationen stämde — ej blott år 1939 utan även år 1936 — rätt väl med beräkningar, som gjorts av Sveriges småskollärarinneförening. Överstyrelsen föreslog intagning av 156 elever i småskoleseminarierna för läsåret 1940/41.

Denna gynnsamma utveckling avbröts genom den förändring i det statsfinansiella läget, som inträdde hösten 1939 och som jämväl beträffande folkskoleväsendet påkallade prövning av möjligheterna att begränsa det allmännas kostnader. Sedan uppdrag att i sådant besparingssyfte göra utredning och framställa förslag anförts trots åt sakkunniga — folkskolans besparingssakkunniga — framlade dessa den 20 januari 1940 betänkande och förslag angående aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet. Förslaget omfattade åtgärder, som ansågos kunna genomföras och giva resultat redan under budgetåret 1940/41. Den 13 december 1940 avgåvo de sakkunniga betänkande och förslag angående folkskoleväsendets rationalisering (statens offentliga utredningar 1940: 36), åsyftande åtgärder på längre sikt. De sakkunniga funno, att folkskoleväsendet icke behörigen anpassats efter det sjunkande lärjungeantalet och befolkningens omflyttningar samt även i övrigt mångenstädes icke planlagts med nödig ekonomisk omtanke. Omfattande rationaliseringsåtgärder befunnos erforderliga, däribland främst indragning av läraravdelningar, vilka icke voro pedagogiskt och ekonomiskt motiverade. Indragningarna inneburo i stor omfattning nedläggande av hela skolor och centralisering av skolväsendet; genomgående medförde de indragning av lärartjänster.

De sakkunnigas förslag blevo i det väsentliga gillade och lagda till grund för statsmakternas beslut (propositionerna 1940 L: 155 och 1941: 176 samt riksdagens skrivelser 1940 L: 216 och 1941: 283).

Vid förslagens övervägande uppmärksammades särskilt den förskjutning i proportionen mellan tillgång till och behov av lärare, vilken kom att bli en följd av de ifrågasatta tjänstindragningarna. Enligt betänkandet den 13 december 1940 hade de sakkunniga genom sammanställning av uppgifter från folkskolinspektörerna funnit, att under läsåret 1939/40 indragits — ej endast till följd av statsmakternas förenämnda rationaliseringsbeslut — 1,177 lärartjänster, därav 570 för folkskollärare och 607 för småskollärare. De hade vidare som följd av organisationsändringarna för läsåret 1940/41 beräknat en total minskning av antalet lärartjänster med 547, därav 209 för folkskollärare och 338 för småskollärare. Från dessa siffror borde emellertid dragas antalet av andra skäl nytillkomna tjänster. Med hänsyn tagen till dessa beräknade skolöverstyrelsen, att minskningen av antalet folkskollärartjänster under läsåren 1939/41 stannade vid 644. Genomförandet av planerade rationaliseringsåtgärder enligt de sakkunnigas riktlinjer under läsåren 1941/42—1945/46 hade av folkskolinspektörerna beräknats komma att medföra en total minskning av lärartjänster med 467 folkskollärartjänster och 1,153

småskollärartjänster eller sammanlagt 1,620 tjänster. De sakkunniga hade emellertid funnit, att med hänsyn även till de faktorer, som verkade i motsatt riktning mot rationaliseringssträvandena, siffrorna för minskningen av antalet tjänster under sistberörda femårsperiod borde vara respektive 438, 739 och 1,177.

I anledning av ifrågasvarande verkan av rationaliseringsåtgärderna framhöll jag såväl 1940 som 1941 vid anmälan av de sakkunnigas förslag det nödvändiga i att vid genomförande av förslagen lämpligheten av varje ifrågasatt åtgärd bleve bedömd med hänsyn till alla föreliggande särskilda omständigheter samt att framför allt lärarnas berättigade intressen bleve tillvaratagna så långt sig göra låte. Liknande uttalanden gjordes av riksdagen.

Redan vid behandlingen av de sakkunnigas förslag av den 20 januari 1940 stod det emellertid klart, att de planerade rationaliseringsåtgärderna måste få sådan inverkan på lärarbehovet, att en prövning erfordrades, i vilken omfattning utbildandet av nya lärare kunde fortgå. I enlighet med nya förslag av skolöverstyrelsen inskränktes intagningen av seminarieelever för läsåret 1940/41 till två klassavdelningar på fyraårig linje vid folkskoleseminarierna samt intagning i första klassen av tvåårig linje vid två småskoleseminarier. Framställda förslag om ändringar i den yttre seminarieorganisationen ansågos däremot icke mogna för slutlig prövning. Riksdagen framhöll emellertid i sin skrivelse nr 216, att skäl syntes tala för en rationalisering av småskoleseminarieorganisationen.

Med skrivelse den 24 januari 1941 inkom skolöverstyrelsen med infordrad utredning rörande de ändringar i seminarieorganisationen, som kunde föränlidas av de vidtagna eller planerade rationaliseringsåtgärderna inom folkskoleväsendet, samt förslag rörande verksamheten vid seminarierna följande budgetår. Överstyrelsen framlade däri en beräkning av de förändringar i lärartillgången inom folkskoleväsendet, vilka redan inträtt eller under de närmaste åren vore att vänta som följd av nyssberörda åtgärder. Enligt denna beräkning föreläge för läsåret 1940/41 ett överskott av lärare uppgående till 500 folkskollärare och nära 400 lärare med småskolekompetens. För läsåret 1941/42 vore motsvarande siffror ungefär 750 och 650. Med stöd av dessa beräkningar föreslog överstyrelsen, att inga seminarieelever skulle intagas följande hösttermin. Överstyrelsen förklarade sig icke anse definitivt ändring i seminariernas yttre organisation påkallad men förordade ett temporärt nedläggande av småskoleseminariet i Skara. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (propositionen nr 177) beslöt riksdagen (skrivelsen nr 284), att intagning av seminarieelever för läsåret 1941/42 endast — med hänsyn till särskilda förhållanden i Norrbottens län, vilka framhållits i skrivelser från 28 folkskolestyrelser i länet — skulle ske vid folkskoleseminariet i Luleå samt lämnade den yttre seminarieorganisationen orörd.

I samband med anmälan av ifrågasatta ändringar i sistnämnda organisation (propositionen 1941: 177, sid. 38) uttalade jag mig för en utredning genom skolöverstyrelsens försorg rörande de besparingar, som genom en förenkling av småskoleseminarieorganisationen skulle kunna vinnas, varvid borde beaktas, att fångvårdsstyrelsen i skrivelse den 11 mars 1941 fäst uppmärksamheten på att behövlig utvidgning av centralfängelset för kvinnor i Växjö skulle kunna vinnas utan nybyggnad, om det intilliggande små-

skoleseminariets byggnader och trädgårdsområde finge helt eller delvis tagas i anspråk för fängelset. Utredningen borde slutföras så tidigt, att organisationsfrågan kunde komma under bedömande i samband med anslagsberäkningarna för budgetåret 1942/43. Sedan riksdagen biträtt min mening — dock under framhållande beträffande Växjöseminariet, att en utredning rörande ändrad disposition av dess lokaler främst borde taga sikte på att tillgodose annat undervisningsändamål — anbefallde Kungl. Maj:t den 13 juni 1941 skolöverstyrelsen att verkställa berörda utredning.

Vid anmälan av de besparings-sakkunnigas betänkande och förslag den 13 december 1940 (propositionen nr 176, sid. 37) framhöll jag — i anledning av framställning från vissa lärarsammanslutningar om särskild arbetslöshetsutredning beträffande folk- och småskollärare — att skolöverstyrelsen förklarat sig ha för avsikt att företaga sådan utredning, innan överstyrelsen utarbetade förslag rörande seminarieverksamheten läsåret 1942/43.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 9 december 1941 dels avgivit förslag rörande seminarieverksamheten under budgetåret 1942/43 och därför erforderliga anslag, dels framlagt resultaten av den prövning av småskoleseminarieorganisationen, överstyrelsen anbefallts att företaga, dels ock redogjort för den undersökning rörande arbetslösheten inom folk- och småskollärarkårerna, vilken, såsom nyss berörts, av överstyrelsen tidigare ställts i utsikt.

Därefter har med skrivelse den 13 januari 1942 från *besparingsberedningen* inkommit promemoria med yttrande och förslag angående besparingsmöjligheter vid folk- och småskoleseminarierna jämte bilaga.

Sedan *statskontoret* avgivit utlåtande den 1 februari 1942 över skolöverstyrelsens och besparingsberedningens framställningar, har *skolöverstyrelsen* inkommit med yttrande den 10 februari 1942 dels angående ifrågasatta besparingsmöjligheter vid seminarierna, dels ock över framställningar från *Norrbottnens läns förvaltningsutskott*, *lärarkollegierna vid folkskoleseminarierna i Falun, Kalmar och Karlstad*, *Sveriges folkskolläraryförbund* och *Sveriges allmänna folkskolläraryförening* rörande elevintagningen vid seminarierna.

Framställningar, väsentligen avseende sistnämnda fråga, föreligga jämväl från *Sveriges folkskolläraryförbund* och *Sveriges småskolläraryförening*.

2. Arbetslösheten bland folk- och småskollärarna.

I sin skrivelse den 9 december 1941 erinrar *skolöverstyrelsen* om sina vid årets början gjorda beräkningar av rationaliseringsåtgärdernas inverkan på förhållandet mellan tillgången på folk- och småskollärare, å ena, samt behovet av sådana, å andra sidan (sid. 5). Den betydande arbetslöshet, som varit att vänta, hade emellertid såväl föregående som inne-

varande budgetår avsevärt lindrats därigenom att ett betydande antal folkskollärare varit inkallade i militärtjänst. På många håll hade till och med uppstått svårighet att få kompetenta vikarier på folkskollärartjänster.

Av rapporter, som folkskolinspektörerna lämnat överstyrelsen rörande dessa förhållanden under föregående läsår, framginge, att svårigheter förekommit under större delen av läsåret inom 12 inspektionsområden och under vissa tider av läsåret inom 23 inspektionsområden. Fem inspektörer hade rapporterat, att svårigheterna varit mycket stora.

Att arbetslösheten bland folkskollärarna icke heller under nuvarande läsår gjort sig i högre grad gällande, framginge bland annat därav, att antalet vid lärarförmedlingarna anmälda folkskollärare vore relativt ringa. Samma förhållande framträdde ännu tydligare i de uppgifter, som rektorerna vid folkskoleseminarierna lämnat rörande anställningsförhållandena för de från seminarierna under de tre senaste åren utexaminerade lärarna. Av dessa uppgifter framginge, att endast 12 av de ungefär 900 lärarna inom nämnda kategori varit att anse som arbetslösa den 15 oktober 1941. Därvid vore icke de lärare medräknade, som fullgjorde militärtjänst.

Om alltså de nu nämnda uppgifterna syntes giva vid handen, att någon egentlig arbetslöshet ännu icke gjort sig märkbar inom folkskollärarkåren, funne överstyrelsen däremot motsvarande uppgifter rörande småskollärarinnorna tyda på en rätt stor arbetslöshet. Rapporterna från lärarförmedlingarna utvisade, att ett stort antal småskollärarinnor där sökt anställning. De uppgifter, som småskoleseminariernas rektorer lämnat rörande anställningsförhållandena för de lärarinnor, som utexaminerats under de senaste tre åren, angäve, att icke mindre än 119 av 323 utexaminerade varit att anse som arbetslösa den 1 oktober 1941.

Skolöverstyrelsens arbetslöshetsundersökning. Exaktare upplysningar om arbetslösheten inom folk- och småskollärarkårerna hade emellertid vunnits genom *den inom skolöverstyrelsen utförda undersökningen*, vilken avsett förhållandena den 1 oktober 1941.

Beträffande lämpligheten av att sålunda begränsa undersökningen till viss dag ville överstyrelsen framhålla, att en bredare lagd undersökning, som omfattat t. ex. varje icke-ordinarie lärares anställningsförhållanden under ett helt läsår, skulle ha givit många intressanta och viktiga upplysningar, som en endagsundersökning icke kunde lämna. Överhuvudtaget skulle man därigenom ha fått en bild av de icke-ordinarie lärarnas tjänstgöringsförhållanden under läsåret. Undersökningen skulle måhända även ha givit upplysning om vikariebehovets växlingar under året. Den sistnämnda frågan kunde emellertid utredas på ett enklare sätt genom hänvändelse till folkskolinspektörerna eller enskilda större distrikt. En utredning av denna art skulle också varit så tidsödande, att överstyrelsen icke ansett sig kunna medhinna densamma.

En sådan vidlyftigare undersökning hade ej heller varit behövlig. Ändamålet med arbetslöshetsräkningen hade nämligen närmast varit att erhålla ett mått på den arbetslöshet eller, rättare uttryckt, det överskott på för folkskolan tillgängliga lärare, som för närvarande kunde anses förefinnas. Detta över-

skott vore givetvis icke lika stort under alla delar av året, beroende i första hand på vikariebehovets växlingar. Men det vore dock av vikt att få siffran för detsamma fastställd vid en viss tidpunkt. Om man sedan hade kännedom om i vad mån vikariebehovet vid nämnda tidpunkt avveke från medelvärdet för året, bleve siffran givetvis av än större värde.

Att det uppenbarligen bleve beroende av en slump, om en tidvis arbetslös lärare vid en endagsundersökning komme att upptagas såsom arbetslös eller ej, samt att graden av den enskilde lärarens arbetslöshet icke bleve redovisad, förminskade icke undersökningens tillförlitlighet i och för sig. Av genomgripande betydelse vore däremot förutsättningen, att alla arbetslösa lärare erhållit kännedom om undersökningen och ägt möjlighet anmäla sig. Överstyrelsen hade också anledning antaga, att undersökningens bekantgörande varit fullt effektivt. Mindre roll spelade de feltolkningar, som kunde hava gjorts i de fall, då lämnade uppgifter varit ofullständiga eller tvetydiga. Om ej fel i olika riktningar jämnat ut varandra, kunde i varje fall felprocenten icke vara stor.

Överstyrelsen hade enbart av praktiska skäl valt att göra undersökningen per den 1 oktober 1941. De till denna dag hänförliga *uppgifterna måste* emellertid, som berörts, *kompletteras med utredning om lärarbehovets växlingar under läsårets lopp*, vilka växlingar i första hand vore beroende av variationer i antalet tjänstlediga lärare.

Överstyrelsen hade under en följd av år från folkskolinspektörerna erhållit uppgifter, ur vilka behovet av tjänstledighetsvikarier *vid vårterminens slut* kunde utläsas. Under tiden efter 1930 hade detta behov uppgått till i medeltal 5.25 procent. (Antalet vikarier i procent av antalet tjänster. Antalet vikarier för inkallade lärare ej medräknat.) Omkring detta medeltal hade behovet växlat med några tiondels procent. Därjämte hade överstyrelsen haft till sitt förfogande vikariesiffror även för *den 1 november* under ett antal år. Dessa senare siffror hade genomgående varit lägre, i medeltal nära 1 procent mindre än det ovan nämnda procenttalet. Detta visade, att tjänstledigheterna inom lärarkåren vore vanligare vid vårterminens slut än vid mitten av höstterminen. Däremot lämnade dessa siffror intet besked om hur tjänstledighetssiffran varierade för övrigt under läsåret. Överstyrelsen hade emellertid från folkskolemyndigheterna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Linköping erhållit en sammanställning av hur antalet vikarier vid dessa städers skolor ett antal år varierat under läsårets lopp. Den utförligaste redogörelsen hade lämnats angående vikariebehovet vid Stockholms folkskolor och avsåge femårsperioden 1933/34—1937/38. Därav framginge, att vikariebehovet vore lägst vid höstterminens början och steg relativt kontinuerligt under höstterminens lopp. Vid vårterminens början vore vikariesiffran något lägre än vid höstterminens slut och motsvarade då ungefär medelvikariebehovet för året. Kurvan steg därefter åter, nådde sin topp någon gång under vårens influensaepidemier och sjönke sedan för att vid vårterminens slut åter vara nere vid det ungefärliga medelvärdet för året. I stort sett låge höstterminens siffror under medelvärdet, vårterminens däremot över. I detta sammanhang intressantast vore, att vikariebehovet den 1 oktober understeg medelprocenttalet med något mer än 1½ procent. (Procenttalen beräknade på sätt förut nämnts.) I redogörelsen framhöles, att vikariebehovets storlek i Stockholm icke vore representativt för landet i dess helhet. Medeltalssiffrorna låge av flera orsaker betydligt högre än för andra orter. Det

funnes dock enligt överstyrelsens mening ingen anledning tro, att medeltalskurvans allmänna utseende skulle vara ett annat i Stockholm än på andra håll. Detta styrktes av uppgifterna från Göteborg, Malmö och Linköping, ehuru materialet där vore hämtat endast från en period på 2 à 3 år och mera summariskt angivet. I huvudsak följde vikariebehovet även här den ovan angivna kurvans gång. Även vissa uppgifter, som erhållits från folkskolinspektörerna, tydde på, att man icke beginge något större fel, om man räknade med att *vikariebehovet den 1 oktober understege medelbehovet för läsåret med ett antal tjänster, motsvarande omkring 1½ procent av hela antalet tjänster*. Som förut nämnts, hölle sig vikariebehovet för hela riket vid läsårets slut vid omkring 5.25 procent, och denna siffra hade ansetts ungefär motsvara årets medelvikariebehov. Den 1 oktober 1941 hade vikariesiffran befunnits ligga mellan 3.8 procent och 3.9 procent. Skillnaden mellan dessa siffror utgjorde cirka 1.4 procent och låge således icke långt från nyssnämnda procenttal.

Då medelvikariebehovet för läsåret sålunda överstege vikariebehovet den 1 oktober med en siffra, som enligt det sagda kunde approximativt beräknas, kunde man med utgångspunkt i de resultat, arbetslöshetsundersökningen lämnat, uppskatta medelarbetslösheten under läsåret.

Undersökningens förberedande och utförande. Härom framgår följande av skolöverstyrelsens skrivelse och en därvid fogad promemoria.

Undersökningen hade planerats i samråd med arbetsmarknadskommisionen och representanter för folk- och småskollärarnas organisationer. Dessa representanter hade också medverkat vid utarbetandet av en blankett, varpå arbetslösa lärare skulle lämna erforderliga uppgifter. Lärarorganisationerna och lärarförmedlingarna hade varit behjälpliga vid spridande av kännedom om undersökningen, utsändande och återinsamlande av blanketter m. m. Meddelande om undersökningen hade vidare lämnats såväl i radio som i allmänna pressen och lärartidningarna.

Allt som allt hade blanketter inkommit från 2,046 lärare med behörighet till folk- eller småskollärartjänst.

Vid granskning av blanketterna hade det emellertid, framhåller överstyrelsen, visat sig, att många missuppfattat syftet med undersökningen och trott fråga vara om allmän registrering eller om platsförmedling, varför de anmält sig, ehuru de haft ordinarie eller icke-ordinarie läraranställning den 1 oktober eller då varit förhindrade att mottaga tjänstgöring. Sedan dessa frånräknats, återstodo

59 manliga folkskollärare	
294 kvinnliga	»
<u>1,155</u> småskollärarinnor	

Summa 1,508.

Mer än två tredjedelar av dessa 1,508 lärare hade förklarat sig vilja stå till förfogande endast i viss begränsad utsträckning. Särskilt vore detta fallet med de gifta lärarinnorna, av vilka många vore så bundna vid sitt hem, att de icke kunde taga emot tjänstgöring annat än i hemtrakten.

De hade i stor utsträckning lämnat en tidigare ordinarie tjänst och där-
 efter avstått från all skoltjänstgöring under ett flertal år för att nu, i den
 mån tillfälle därtill gäves, åter inträda på lärarbanan. Många tillhörde
 äldre årgångar. Då de nu dessutom av lättförklarliga orsaker ganska snävt
 begränsade sitt arbetsområde, kunde de enligt överstyrelsens mening icke
 betraktas annat än som en reservtillgång. Bland de anmälda småskollära-
 rinnorna hade endast fjärdedelen utexaminerats under de 10 senaste åren.

Då undersökningens mål varit att få fram ett värde på överskottet av
 tillgänglig arbetskraft, hade det befunnits nödvändigt att söka avgöra,
 vilka som kunde anses vara egentliga konkurrenter om lärarbefattningarna.

Det hade varit en mycket vanskligh sak att avgöra, i vad mån de anmäl-
 da arbetslösa lärarinnorna verkligen kunde anses utgöra för folkskolan till-
 gänglig arbetskraft. En stor del av dem komme på grund av sin bundenhet
 vid hemorten alltid att tillhöra de tidvis arbetslösas skara — även i tider
 av lärarbrist.

Undersökningens resultat. Närmare upplysningar rörande uppgiftsmate-
 rialets bearbetning och undersökningsresultatet lämnas i promemorian på
 följande sätt:

1. *Manliga folkskollärare.*

294 hade anmält sig; därav hade 152 befunnits icke arbetslösa (till icke
 arbetslösa hänfördes här och i fortsättningen alla, som icke stode till för-
 fogande för skoltjänstgöring).

Arbetslösa.

A. Icke inkallade i militärtjänst.

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	34	
b) Önska tjänstgöring inom begränsat område	25	59

B. Inkallade lärare (utan anställning i folkskola)

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	71	
b) Önska tjänstgöring inom begränsat område	12	83

Summa 142

Anledning funnes icke att skilja mellan undergrupperna a) och b). De
 anmälda i b)-grupperna hade i regel icke begränsat sitt arbetsområde så
 snävt, att de ej borde betraktas som fullgoda konkurrenter på arbets-
 marknaden.

I gruppen A. vore 7 lärare 40 år eller däröver, och av dessa hade endast
 en, 59 år gammal, förut innehaft ordinarie anställning. De hade tämligen
 svaga betyg. I ett flertal fall i denna grupp vore uppgifterna otydliga.
 Siffran 59 som mått på konkurrensduglig arbetskraft syntes därför vara
 för hög. Man kunde utan att riskera för låg siffra upptaga de arbetslösa
 i grupp A. till 55.

De anmälda, som förts till grupp B., vore ju egentligen icke arbetslösa
 men saknade anställning att falla tillbaka på vid avslutad militärtjänst-
 göring. Omkring 40 syntes fullgöra för fredstid föreskriven utbildnings-
 tjänstgöring. I fredstid skulle till de arbetslösa ha hört högst 45 ur grupp B.

2. Kvinnliga folkskollärare.

391 hade anmält sig; därav hade 97 befunnits icke arbetslösa.

Arbetslösa.

- a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket 31
 b) Önska tjänstgöring endast inom visst begränsat område 263

Summa 294

Grupp a) omfattade väsentligen unga och ogifta lärarinnor. Endast fyra vore över 35 år. Av dessa vore två gifta och hade tidigare haft ordinarie anställning, en vore fränskild och hade stora luckor i tjänstgöringen, medan en hade mycket svaga examensmeriter. Rörande ett 10-tal vore det tveksamt, huruvida de varit arbetslösa den 1 oktober, eller om de innehaft vikariat. Siffran 31 förefölle därför något för hög. Måhända vore det riksigare att räkna med omkring 25 arbetslösa lärarinnor i grupp a).

Att så många av de arbetslösa vore att hänföra till den lokaltbundna gruppen b) kunde i förstone synas överraskande, men finge sin förklaring av de data, som upptagits i följande tabell.

Åldersgrupp	Antal anmällda	Examensår	Civilstånd				Tidigare haft ordinarie anställning	Sammanhängande avbrott i tjänstgöringen			
			g	ä	f	og		2-4 år	5-9 år	10-14 år	15 år eller mer
50-59 år . .	22	1905-20	20	1	—	1	22 = 100 %	5	6	6	3
			= 95.5 %								
40-49 » . .	78	1913-28	72	3	1	2	56 = 71.8 %	19	22	10	9
			= 97.4 %								
30-39 » . .	120	1922-41	113	—	—	7	41 = 34.2 %	26	17	3	—
			= 94.2 %								
22-29 » . .	43	1933-41	32	—	—	11	3 = 7.0 %	5	1	—	—
			= 74.4 %								
Summa	263	1905-41	237	4	1	21	122 = 46.4 %	55	46	19	12
			= 92.0 %								

Av tabellen framginge, att det övervägande flertalet (92 procent) av dessa lärarinnor vore eller varit gifta. Vården om hem och familj bunde dem vid hemorten, och de ansåge sig därför icke kunna taga anställning alltför långt bort från denna. Detta förhållande vore givetvis orsaken till denna grups storlek.

De yngre examenskullarna vore svagt representerade. Endast 17 vore examinerade under de 5 sista åren och endast 66 (= 25 procent) under de senaste 10 åren.

Nära hälften hade tidigare haft ordinarie anställning men lämnat denna, givetvis i regel på grund av sitt giftermål. Förr eller senare hade de emellertid återupptagit sin lärarverksamhet, somliga mera regelbundet sådan, andra endast under kortare vikariatsperioder. För många av dem hade avbrotten i tjänstgöringen varit långa, i vissa fall 15-20 år. Tydligast framträdde dessa förhållanden inom den äldsta åldersgruppen, 50-59-åringar-

na, vilka alla tidigare haft ordinarie tjänst och bland vilka endast 1 av 22 vore ogift.

Även om man efter frånräknande av några oklara fall kunde räkna omkring 250 lärarinnor inom denna grupp såsom arbetslösa den 1 oktober, syntes det uppenbart, att alla dessa icke kunde betraktas såsom verkliga konkurrenter på arbetsmarknaden. En stor del av dem skulle nämligen vara arbetslösa även under tider av lärarbrist, emedan de vore så bundna vid hemtrakten, att de hellre ginge utan lärartjänstgöring än de toge anställning inom annat område. Dessa lärarinnor vore ur folkskolans synpunkt icke att betrakta som fullt tillgänglig arbetskraft, och det skulle vara oriktigt att räkna in dem alla i det läraröverskott, vars storlek undersökningen avsåge att utröna.

Å andra sidan kunde denna grupp visst icke helt förbises. Många av de lärarinnor, som hörde hit, gåves ofta tillfälle att vikariera, och de uppträdde därför som ganska svåra konkurrenter. Sådant kunde hända även inom rätt begränsade områden. Särskilt i Stockholm och Göteborg funnes åtskilliga sådana lärarinnor.

Det hade därför varit önskvärt, om man vid undersökningen kunnat bestämt skilja dessa lärarinnor i två kategorier: de, som kunde anses som tillgängliga och ofta anlitade krafter, och de, som kunde betraktas som en reserv, vilken blott i undantagsfall toges i anspråk. Att göra denna fördelning vore emellertid en mycket vanskelig sak.

Ett försök till sådan granskning av vederbörandes större eller mindre konkurrenskraft och användbarhet — varvid blankettens olika uppgifter fått tjäna som ledning för omdömet — hade resulterat i att omkring 100 av de 263 syntes kunna betraktas såsom i det stora hela fullgoda konkurrenter, ett hundratal såsom svagare konkurrenter och tveksamma fall, under det att resten, omkring 60, borde kunna helt avskiljas såsom tillhörande »reserven». Om var och en av dem, som tillhörde nyssnämnda mellangrupp, ansåges motsvara en halv fullgod konkurrent, skulle man komma till, att omkring 150 lärarinnor i grupp b) skulle kunna räknas som fullgoda och tillgängliga krafter tillhörande det nuvarande läraröverskottet.

Enligt dessa överväganden skulle alltså sammanlagt omkring 175 folkskollärarinnor anses tillhöra det nuvarande läraröverskottet.

Då det funnits vara av ett visst intresse att veta, *huru de arbetslösa folkskollärarinnorna fördelade sig på Sveriges olika delar*, hade uppgifterna rörande grupp b) bearbetats även ur denna synpunkt. Av samtliga 263, som önskade tjänstgöra endast inom mera begränsat område, hade 36 funnits tillhöra Stockholm med närmaste omgivning och 18 Göteborg med omnejd. Av övriga önskade 105 tjänstgöring i södra Sverige, därav 95 i Skåne, 60 i mellersta Sverige och 40 i Norrland. Ett par uttryckte sig mera obestämt. Det framginge sålunda, att arbetslösheten bland folkskollärarinnorna huvudsakligen vore lokaliserad till södra och mellersta Sverige. Samma förhållande framginge av de arbetslösa manliga folkskollärarnas uppgifter. Endast 2 av de 37 lärare, som uttryckt särskild önskan om sin placering, ville mottaga tjänstgöring i Norrland och endast 7 i Svealand, om man undantog Stockholm.

3. Sammanlagda antalet övertaliga folkskollärare den 1 oktober 1941.

Efter i det föregående relaterade överväganden har överstyrelsen sålunda funnit *överskottet på verklig tillgänglig arbetskraft* bland folkskollärarna *under nuvarande förhållanden* uppgå till:

Manliga	55
Kvinnliga	175
Summa	230

I fredstid komme därtill enligt överstyrelsen 45 manliga arbetslösa, nu inkallade i militärtjänstgöring; med detta tillägg bleve summan 275.

Denna siffra kunde emellertid icke betraktas som ett mått på det totala överskott på folkskollärare, som skulle ha funnits, om fredsförhållanden rått. Ett rätt stort antal folkskollärare hade nämligen varit inkallade i militärtjänst alltsedan stormaktskrigets utbrott. Dessa lärare hade givetvis ersatts av vikarier, vilka i den utsträckning, som varit möjlig, tagits ur de examinerade folkskollärarnas led. Där detta icke låtit sig göra, hade småskollärarynnor, pensionerade lärare och i vissa fall andra personer anlitats. De folkskollärare, som under denna tid tjänstgjort som vikarier för de inkallade, skulle, om inkallelserna upphört, varit arbetslösa eller fått ersätta andra, som i sin tur blivit utan arbete. När det gällde att utröna storleken av överskottet bland folkskollärarna, måste man alltså taga hänsyn även till detta förhållande.

För att få en uppfattning om antalet av nyssnämnda vikarier hade skolöverstyrelsen låtit folkskolinspektörerna meddela, huru vikarieförhållandena gestaltat sig i de olika inspektionsområdena den 1 oktober 1941. De influtna uppgifterna kunde sammanfattas i följande tabell.

Antalet vikarier inom folkskolan den 1 oktober 1941.

	Summa vikarier	
	Hela antalet	Därav för inkallade lärare
Icke pensionerade manliga folkskollärare	585	217
Icke pensionerade kvinnliga folkskollärare	736	262
Småskollärarynnor	137	71
Pensionerade lärare	32	2
Andra personer	22	20
Summa	1,512	572

Av tabellen framginge, att antalet icke pensionerade folkskollärare, som tjänstgjort såsom vikarier för inkallade lärare, varit $(217 + 262 =) 479$. Om denna siffra lades till den förut nämnda siffran 275, funne man, att $(479 + 275 =) 754$ folkskollärare hade varit övertaliga, därest inkallelserna icke ägt rum. Emellertid skulle en del av dessa ha ersatt de vikarier, som icke varit behöriga. Tabellen visade, att följande antal sådana vikarier hade kunnat ersättas.

Småskollärarynnor	$137 - 71 = 66$
Pensionerade lärare	$32 - 2 = 30$
Andra personer	$22 - 20 = 2$
Summa	98

De övertaliga borde således ha varit (754 — 98 =) 656. Det vore dock knappast troligt, att så många skulle varit i egentlig mening arbetslösa och tillgängliga för tjänstgöring. Enligt tabellen hade icke mindre än 736 folkskollärarinnor varit i tjänst som vikarier den 1 oktober. Givetvis funnes bland dem sådana, som under nuvarande exceptionella förhållanden trätt i tjänst men som i vanliga fall endast undantagsvis skulle ha anlitats. Att döma av förhållandena bland dem, som anmält sig som arbetslösa (se sid. 11—12), skulle ett stort antal av vikarierna kunna hänföras till denna kategori. I varje fall måste siffran 656 reduceras något.

Med anledning därav beräknades antalet för folkskoletjänstgöring tillgängliga folkskollärare, vilka skulle hava varit arbetslösa den 1 oktober, därest fredsförhållanden rått, till högst 625.

4. Den sannolika arbetslösheten bland folkskollärarna under återstoden av läsåret 1941/42.

Ur arbetslöshetssynpunkt vore det mycket beaktansvärt, att antalet tjänstlediga betydligt växlade under loppet av ett läsår. Tjänstledighets-siffran för början av oktober månad vore åtskilligt lägre än medeltalssiffran för läsåret. Skillnaden mellan siffran för den 1 oktober och medeltalssiffran kunde beräknas motsvara ungefär $1\frac{1}{2}$ procent av hela antalet tjänster.

En följd därav vore, att antalet arbetslösa måste vara åtskilligt större den 1 oktober än under resten av året. Allteftersom tjänstledighets-siffran steg, borde nämligen de arbetslösa kunna beredas tjänstgöring som vikarier.

I medeltal torde under läsåret 1941/42 behövas omkring 225 vikarier mera än den 1 oktober ($1\frac{1}{2}$ procent av antalet tjänster = 228). Då arbetslösheten bland folkskollärarna den 1 oktober enligt det föregående uppskattats till högst 625, därest fredsförhållanden rått, kunde man alltså beräkna, att medelarbetslösheten under läsåret 1941/42 i fredstid skulle varit omkring (625 — 225 =) 400. Även de flesta av dessa 400 arbetslösa skulle emellertid hava varit i arbete under en stor del av vårterminen.

Därest militära inkallelser skulle under läsåret förekomma i samma omfattning som vid tiden för undersökningen, kunde man räkna med att någon egentlig arbetslöshet icke skulle förefinnas bland folkskollärarna.

5. Småskollärarinnor.

1,361 hade anmält sig; därav hade 204 befunnits icke arbetslösa och 2 hade lämnat ofullständiga uppgifter.

Arbetslösa.

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	413
b) Önska tjänstgöring endast inom visst begränsat område	742

Summa 1,155

Huru de arbetslösa inom grupp a) fördelade sig i fråga om ålder, examensår, anställningsförhållanden m. m. framginge av följande tabell.

Åldersgrupp	Antal an-mälda	Examensår	Civilstånd				Tidigare inne-haft ordinarie anställning	Sammanhängande avbrott i tjänstgöringen			
			g	ä	f	og		2-4 år	5-9 år	10-14 år	15 år eller mer
50-59 år	21	1903-17	10	4	—	7	17 = 81.0 %	1	7	5	8
			66.7 %								
40-49 »	67	1910-31	32	6	5	24	30 = 44.8 %	20	15	15	9
			64.2 %								
30-39 »	179	1921-40	55	4	1	119	8 = 4.5 %	51	23	3	—
			33.5 %								
20-29 »	146	1932-41	14	1	—	131	1 = 0.7 %	5	2	—	—
			10.3 %								
Summa	413	—	111	15	6	281	56 = 13.6 %	77	47	23	17
			32.0 %								

Tabellen visade, att mer än femtedelen av gruppen utgjordes av lärarinnor om 40 år eller däröver, och att de flesta av de till dessa årgångar hörande vore eller varit gifta. Många hade haft ordinarie anställning men lämnat denna. De hade ofta luckor i tjänstgöringen, i åtskilliga fall uppgående till 15 år eller mer. Det vore tydligt, att många av dessa äldre lärarinnor icke kunde räknas som konkurrenter i egentlig mening, i synnerhet som blanketterna utvisade, att de knappast verkligen vore beredda att tjänstgöra var som helst i riket.

Då emellertid de yngre årgångarna övervägde i antal och de flesta syntes vara att räkna såsom effektiva konkurrenter om lärarbefattningarna, vore det måhända rimligt att icke frånräkna flera än ungefär 50, om vilka man med rätt stor säkerhet kunde säga, att de icke kunde uppträda såsom konkurrenter. I så fall skulle omkring 365 lärarinnor ur grupp a) kunna rubriceras såsom för folkskolan tillgänglig arbetskraft.

De arbetslösa inom grupp b) kunde indelas i enlighet med följande tabell.

Åldersgrupp	Antal an-mälda	Examensår	Civilstånd				Tidigare inne-haft ordinarie anställning	Sammanhängande avbrott i tjänstgöringen			
			g	ä	f	og		2-4 år	5-9 år	10-14 år	15 år eller mer
50-59 år	116	1901-22	85	23	—	8	98 = 84.5 %	4	20	28	51
			93.1 %								
40-49 »	242	1910-29	204	20	2	16	162 = 67.0 %	33	58	67	52
			93.4 %								
30-39 »	331	1920-41	280	3	1	47	62 = 18.7 %	109	68	31	11
			85.8 %								
20-29 »	53	1932-41	41	—	—	12	1 = 1.9 %	11	2	—	—
			77.4 %								
Summa	742	—	610	46	3	83	323 = 43.5 %	157	148	126	114
			88.8 %								

Man funne av tabellen, att i denna grupp de allra flesta (nära $\frac{9}{10}$) vore eller varit gifta, medan nära hälften tidigare varit ordinarie. Större delen hade rätt avsevärda avbrott i tjänstgöringen. Hos ej mindre än 114 uppginge avbrotten till 15 år eller därutöver. De flesta av dessa lärarinnor vore uppenbarligen sådana, som på grund av sitt giftermål lämnat yrket för längre eller kortare tid, men som nu åter gärna ville få något lärarförordnande, därest sådant kunde erbjudas dem på så nära håll, att de kunde ha uppsikt över hem och familj även under förordnandet. Sådana tillfällen hade under de senaste båda åren erbjudits i större omfattning än tidigare på grund av de många tjänstledigheterna. De höjda lönerna hade måhända lockat lärarinnorna att återinträda på lärarbanan. Dessutom hade säkert de hårda tiderna tvingat många att genom lärartjänstgöring söka ökad utkomst. Dessa och andra omständigheter hade säkerligen gjort, att en mängd lärarinnor, som tidigare icke velat mottaga tjänstgöring, nu åter blivit konkurrenter om lärarvikariatet.

Särskilt gällde detta lärarinnorna i åldern 40—59 år, vilka utgjorde nära hälften av gruppen, vars höga medelålder vore påfallande. Endast omkring 7 procent av hela antalet vore under 30 år.

Påfallande vore även, att de senaste examenskullarna vore så ringa representerade. Endast 14 (= 1.9 procent) hade examinerats under de 5 sista åren, endast 103 (= 13.9 procent) under de 10 sista åren. Detta hade givetvis sin främsta orsak i de restriktioner i fråga om elevintagning, som tillämpats alltsedan staten i början av 1930-talet helt övertog småskollärarytbildningen.

Av blanketterna framginge, att åtskilliga hithörande lärarinnor vore i den ställning, att de egentligen icke hade behov av att erhålla lärartjänstgöring. Detta utgjorde emellertid icke något skäl att lämna dem ur räkningen. I den mån de vore meriterade och villiga, komme de givetvis att vara lika stora konkurrenter som de övriga lärarinnorna.

Däremot funnes många lärarinnor, som på grund av sin ålder, sin svaga meritering och ovillighet att tjänstgöra annat än inom hemorten måste betraktas såsom mycket svaga konkurrenter. Om dessa gällde i ännu högre grad än om motsvarande folkskollärarinnor, att de i regel måste anses tillhöra en reservtillgång, som endast i undantagsfall komme att anlitas. Deras arbetslöshet hade föga gemensamt med den allmänna arbetslösheten. Även i tider av god arbetstillgång inom yrket, skulle arbetslöshet inom denna grupp råda, eftersom dessa lärarinnor hade speciella fordringar på sin tjänstgöring.

Av samma skäl, som anförts då det gällde motsvarande grupp bland folkskollärarinnorna, kunde man dock icke helt bortse från denna grupp. Det visade sig nämligen, att många vore bosatta på sådan ort, att vikariat då och då kunde erbjudas dem, och därför måste räknas såsom verkliga konkurrenter på arbetsmarknaden.

Att bland alla de 742 lärarinnor, som tillhörde denna grupp, på ett fullt tillförlitligt sätt urskilja dem, som icke borde medräknas bland de tillgängliga arbetskrafter, vilkas antal här ifrågavarande undersökning avsåge att utröna, vore icke möjligt. Blanketternas uppgifter gäve emellertid rätt värdefull ledning härutinnan. En relativt försiktig gallring ledde till att omkring 150 borde kunna frånräknas, under det att omkring 250 kunde betraktas som fullgoda konkurrenter. Resten, ej mindre än omkring 340, vore tveksamma fall. Om var och en av dessa, i likhet med vad som skett i fråga

om liknande grupp bland folkskollärarinnorna, ansåges motsvara endast en halv konkurrent, komme man sålunda till att omkring 420 småskollärarinnor ur grupp b) kunde anses utgöra fullgod och för folkskolan tillgänglig arbetskraft.

Enligt dessa överväganden skulle således sammanlagt [grupp a) + grupp b)] omkring 785 småskollärarinnor tillhöra det nuvarande läraröverskottet.

Till denna summa borde emellertid läggas det antal småskollärarinnor, som den 1 oktober tjänstgjorde som vikarier på folkskollärartjänster och som där rätteligen borde ersättas med folkskollärare. Deras antal, vilket vore 137 (jmf. tabellen sid. 13), borde å andra sidan minskas med antalet sådana vikarier, som i likhet med många av de arbetslösa i regel icke stode till förfogande. Dessutom funnes bland dem, som räknats som arbetslösa, säkerligen åtskilliga, vilka, därest blanketterna givit otvetydigt besked, skulle ha förts till extra ordinarie eller vikarier och därför icke här bort medräknas. På grund av dessa förhållanden borde överskottet av tillgänglig arbetskraft inom småskollärarinnekåren den 1 oktober 1941 kunna uppskattas till omkring 850 lärarinnor.

Rörande *den geografiska fördelningen* av överskottet funne man följande.

Om de arbetslösa småskollärarinnor, som vore beredda att mottaga tjänstgöring var som helst, uppdelades efter bostadsort, komme de största siffrorna på de norrländska länen. Ej mindre än omkring hälften av lärarinnorna i denna grupp tillhörde Norrland, ungefär fjärdedelen Västerbotten och Norrbotten.

Uppdelade man gruppen av lärarinnor, som önskade placering inom begränsat område, ur liknande synpunkt, nämligen efter önskat tjänstgöringsområde, funne man ungefär samma förhållande. På Västerbotten och Norrbotten belöpte det största antalet, tillsammans omkring 150 eller drygt femtedelen av samtliga. Men dessutom funnes en viss anhopning dels till Stockholm och Göteborg, dels till Malmöhus län.

Den nu nämnda geografiska fördelningen av de arbetslösa småskollärarinnorna kunde också utläsas ur de rapporter rörande hos lärarförmedlingarna anmälda, som av arbetsmarknadskommissionen ställts till överstyrelsens förfogande.

I motsats till vad som visat sig vara fallet inom folkskollärarkåren, syntes alltså arbetslösheten bland småskollärarna framförallt vara lokaliserad till nordligaste Sverige.

6. *Det sannolika överskottet av småskollärarinnor under återstoden av läsåret 1941/42.*

Av samma anledning som förut under 4. anförts, måste överskottstalet den 1 oktober beräknas vara åtskilligt större än medelöverskottstalet för läsåret. Skillnaden kunde beräknas till omkring 150 à 175. Härav följde att överskottet på för folkskolan tillgänglig arbetskraft bland småskollärarinnorna under läsåret 1941/42 kunde uppskattas till omkring 700.

Om de militära inkallelserna fortfore och småskollärarinnornas möjligheter att vikariera på folkskollärartjänster kvarstode, komme emellertid arbetslösheten att vara åtskilligt mindre.

Arbetslöshetsberäkningen hade klarlagt en situation, som beträffande folkskollärarna vore något gynnsammare, men i fråga om småskollärarinnorna något ogynnsammare, än vad överstyrelsen vid årets början beräknat.

Ehuru skolöverstyrelsens undersökning visat, att 353 folk- och 1,155 småskollärare den 1 oktober 1941 fastän oförhindrade att antaga läraranställning saknat sådan, samt att vid återinträdande fredsförhållanden ytterligare 45 folkskollärare utan anställning skulle tillkommit och 381 folkskollärare jämte 137 småskollärarinnor undanträngts från vikariat, har dock överstyrelsen efter sina överväganden rörande dels den lägre konkurrenskraften hos vissa grupper arbetslösa dels ock vikariatsbehovets växlingar under läsåret beräknat ett medelöverskott för innevarande läsår av — under fredsförhållanden — 400 folkskollärare och 700 småskollärarinnor, medan under förutsättning av oförändrade militärinkallelser något egentligt överskott av folkskollärare icke skulle föreligga och överskottssiffran för småskollärarinnor hålla sig närmare 600.

Mot arbetslöshetsräkningen och framför allt nyssberörda överväganden hava *folk- och småskollärarnas organisationer* i sina i inledningen nämnda framställningar riktat kritik.

De lärare, som vore förhindrade att antaga tjänstgöring utom visst område och av denna anledning i stor utsträckning bedömts såsom icke eller endast till viss grad konkurrensdugliga, belade i själva verket en stor del av vikariatet, både längre och kortare sådana. Så snart tillfälle till vikariat inom deras begränsade områden uppkomme, vore de högst konkurrenskraftiga. Skoldistriktet anlidade för vikariat gärna en på orten bosatt lärare, vilken vore välkänd, omedelbart kunde träda till arbetet och oftast ej gjorde anspråk på bostad.

Det måste ifrågasättas, huruvida lärare med luckor i tjänstgöringen i allmänhet kunde anses mindre konkurrensdugliga.

Skolöverstyrelsens beräkning av skillnaden mellan vikariebehovet den 1 oktober och läsårets medelvikariebehov vore icke hållbar. Vikariebehovet på landet vore avsevärt lägre än i de städer, från vilka överstyrelsen hämtat sitt statistiska material, och därmed följde även att berörda skillnad icke motsvarade ett så högt procenttal, som överstyrelsen antagit.

I anledning av de erinringar, som sålunda framställts, borde enligt organisationernas mening överstyrelsens överskottssiffror justeras uppåt.

Departement-
schefen.

De av skolöverstyrelsen företagna reduceringarna av arbetslöshetstalen för vissa grupper arbetslösa synas vara principiellt välgrundade. Hos de lokalbundna arbetslösa måste man räkna med en lägre konkurrenskraft, så mycket mer som läraröverskottets ojämna fördelning över landet berövar många av dem möjligheter att erhålla vikariat i hemorten. I fråga om de arbetslösa, som äro beredda till tjänstgöring var som helst, är större försiktighet påkallad. De böra icke fränkännas full konkurrenskraft med mindre de äro mycket svagt meriterade eller varit avsevärd tid borta från banan. Skolöverstyrelsens argumentering för reduceringarna synes vinna stöd i vad överstyrelsen i utredning och förslag den 24 januari 1941 rörande seminarieorganisationen (propositionen nr 177, sid. 31) anför. Överstyrelsen fäs-

ter däri uppmärksamheten på att en mängd småskollärarinnor, vilka tidigare lämnat banan och under vanliga förhållanden icke skulle stått till förfogande, bidragit att fylla det stora vikariebehovet för läsåret 1939/40. Dessa hade icke tidigare anmält sig som arbetslösa, och redan vid minskningen i vikariebehovet hösten 1940 hade de flesta trätt tillbaka och sålunda visat sin önskan att icke deltaga i den normala konkurrensen.

Skolöverstyrelsen synes mig ej heller hava gått till överdrift vid nämnda reduceringar. Man bör icke förbise, att en arbetslöshetsundersökning av förevarande slag är ägnad att locka fram många, som visserligen sakna läraranställning men icke före undersökningen varit att anse såsom arbetsökande på lärarbanan. För jämförelsens skull erinras om att vid 1936 års, i inledningen omnämnda undersökning rörande arbetslösheten bland småskollärarinnorna (propositionen 1937: 271) av 535 lärarinnor, vilka anmält sig sakna skoltjänstgöring, 98 befunnits hava övergått till annat förvärvsarbete, varav de mer eller mindre varaktigt hade sin försörjning. Vidare kan nämnas, att i samband med sistnämnda undersökning framhölls, att vid planerandet av åtgärder mot arbetslösheten hänsyn icke borde tagas till vissa grupper arbetslösa, vilka icke kunde anses önskvärda för undervisningsväsendet.

Bättre fog torde föreligga för kritiken mot överstyrelsens beräkning av vikariebehovets växlingar, och i anledning därav kunde möjligen någon jämkning uppåt av överskottssiffrorna anses påkallad. Sådan jämkning torde emellertid kunna underlätas, då man beaktar det för motsatt förfaringsätt talande förhållandet, att skolöverstyrelsen vid beräkning av den arbetslöshetsökning, som skulle följa med upphörande militärinkallelser för lärare, vilka för militärtjänsten åtnjöte ledighet från lärartjänst, icke gjort något undantag för ledighet, som beviljats för vanlig, i fredstid föreskriven utbildningstjänstgöring.

De av skolöverstyrelsen funna värdena för läraröverskottet synas mig slutligen stå väl tillsamman med de iakttagelser rörande lärartillgången, som gjordes hösten 1939, och den kända utvecklingen under åren 1940/41. Värdena torde med tämligen stor trygghet kunna medtagas i de grundläggande beräkningarna för seminariernas verksamhet och organisation under den närmaste framtiden.

3. Lärarbehov och lärartillgång under de närmaste åren.

För att seminarierna skola kunna motsvara sin uppgift att tillföra folkskoleväsendet ny lärarkraft i den omfattning, som behovet påkallar, fordras, att nämnda behov för varje läsår, *examinationsbehovet*, kan beräknas minst så lång tid i förväg, som seminarierna behöva för att föra fram nödigt antal elever till examen. Enär examinationsbehovet för kommande

läsår är lika med skillnaden mellan dåvarande lärarbehov och lärartillgång, måste man vid förhandsberäkningen *dels* undersöka, huruvida vid beräkningstillfället jämvikt råder mellan behov och tillgång eller om läraröverskott eller -brist föreligger, *dels ock* söka bestämma betydelsen av de faktorer som under mellantiden före det ifrågavarande examinationsåret påverka nämnda behov och tillgång, nämligen läraravgången genom pensionering, dödsfall eller övergång till annan verksamhet m. m., mellankommande utexamination samt förändringar i lärartjänsternas antal och därmed även i vikariebehovet.

Sistnämnda behov kan i högre eller lägre grad få inverka på examinationsbehovets bestämmande. I skrivelsen den 9 december 1941, vari *skolöverstyrelsen* framlägger beräkningar av lärarbehov och lärartillgång under de närmaste åren, berör överstyrelsen detta spörsmål.

Det syntes överstyrelsen icke vara lämpligt eller erforderligt att anpassa lärartillgången efter det maximibehov av lärare, som föreläge under läsåret, d. v. s. under de tider därav, då tjänstledighetsfrekvensen på grund av sjukdomsepidemier vore som störst. Om nämligen denna princip konsekvent tillämpades, och tillgången på examinerade lärare alltså vid varje tillfälle skulle räcka för att fylla luckorna vid tjänstledigheter, finge man beräkna, att några hundra folk- och småskollärare i regel skulle gå arbetslösa. Det syntes vara riktigare, att man vid sådana tillfällen anlidade dels den reserv av arbetskraft, varom vid arbetslöshetsundersökningen talats, dels pensionerade lärare. Å andra sidan kunde tillgången icke heller anpassas efter läsårets minimibehov, i vilket fall säkerligen skolornas verksamhet skulle lida allvarligt avbräck. Det vore lämpligast, om tillgången kunde så anpassas, att den täckte det ungefärliga medelbehovet av lärare under året.

Vikariebehovet har i enlighet härmed liksom vid tidigare beräkningar av överstyrelsen antagits motsvara för folkskollärarna 5 procent och för småskollärarinnorna 6 procent av hela antalet tjänster.

På samma sätt kan det befintliga *läraröverskottet* eller -bristen med dess under läsåret varierande storlek tillåtas att mer eller mindre inverka på beräkningarna. Skolöverstyrelsen utginge emellertid även i detta hänseende från medeltalet för läsåret, det vill i enlighet med arbetslöshetsundersökningens resultat säga ett medelöverskott av 400 folkskollärare och 700 småskollärarinnor.

Beträffande *förändringar i antalet lärartjänster* framginge, framhåller skolöverstyrelsen, av rapporter, som överstyrelsen erhållit från folkskolinspektörerna, att de omfattande tjänsteindragningar, som överstyrelsen i januari 1941 beräknat för de närmaste åren, icke syntes kunna ske i fullt den takt och den omfattning, som avsetts.

Av uppgifterna i dessa rapporter, i vilka givetvis hänsyn tagits till alla faktorer, som verkade till ökning eller minskning i antalet lärartjänster, hade de siffror sammanställts, som här intagits i följande tabell, kolumn 1 och 4.

	Folkskollärare			Småskollärarinnor		
	1. Ändringar i tjänste- antal	2. Utexa- mination ¹	3. Av- gång ²	4. Ändringar i tjänste- antal	5. Utexa- mination ¹	6. Av- gång ²
1941/42	— 104	370	344	— 313	146	371
1942/43	— 122	261	345	— 244	85	356
1943/44	— 65	236	247	— 122	—	363
1944/45	— 19	48	247	— 64	—	431
1945/46	+ 27	24	384	+ 13	—	426
	— 283	939	1,567	— 730	231	1,947

Av rapporterna framginge vidare, att huvudparten av de år 1940/41 planerade tjänsteindragningarna (sid. 4—5) redan vore verkställda.

För att erhålla så noggranna uppgifter som möjligt rörande den beräknade *läraravgången* under de närmast kommande åren hade överstyrelsen låtit utföra ny utredning därom.

De för åren 1941/45 funna avgångssiffrorna vore de ovan i tabellens kolumner 3 och 6 återgivna. Utredningen hade emellertid förts fram till och med år 1950. För folkskollärarna hade avgången under åren 1946/49 funnits variera mellan 271 och 277 för att år 1950 uppgå till 442. Avbrotten i den stigande tendensen berodde på pensionsålderns successiva höjning från 60 till 63 år. För småskollärarinnorna befunde sig avgångssiffrorna för åren 1946/50 i en praktiskt taget jämn stegring från 469 till 488.

Utexaminationen av de nuvarande seminarieeleverna komme att giva ungefär de siffror, som upptagits i ovanstående tabell, kolumnerna 2 och 5.

Med ledning av nu återgivna uppgifter och beräkningar funne sig överstyrelsen vinna följande översikt över lärarbehov och lärartillgång under den närmaste framtiden.

Folkskollärarna.

Förhållandena åren 1942/46. Minskningen i antalet tjänster = 179. Detta medförde nedgång i lärarbehovet med $(179 + 5 \text{ procent vikarier}) = 188$. Läraravgången = 1,223. Behovet av nya lärare bleve alltså $(1,223 - 188 =) 1,035$. Utexaminerade = 569 (såvida ej intagning på 2-årig linje skedde 1942 eller 1943). Äldre överskott = 400. Lärartillgången bleve alltså 969.

Resultat: Under läsåret 1945/46 komme lärarbehovet att vara större än lärartillgången, och en brist, uppgående till 66 lärare, uppstode. *Arbetslösheten bland folkskollärarna komme alltså att vara hävd under läsåret 1945/46.* — Beräkningarna vore gjorda under den förutsättningen, att frestid ansetts råda.

Om beräkningarna utfördes läsårsvis, vunnes samma slutresultat men dessutom en översikt över tillgång och behov under vart och ett av läsåren, utvisande, bland annat, att läraröverskottet komme att bliva något större under läsåret 1943/44 än under läsåret 1942/43 på grund av den ringa avgången förstnämnda läsar. Därest övergången till högre pensionsålder för

¹ Uppgifterna avse utexaminationen vårterminen 1941, 1942 etc., och gälla blott de redan i seminarierna intagna. — ² Från vårterminens slut det ena året till samma tidpunkt det andra året.

folkskollärarna uppskötes, skulle detta givetvis fördelaktigt inverka på arbetsförhållandena nämnda läsår.

Förhållandena efter år 1946. Om arbetslösheten hävdades under läsåret 1945/46, syntes behovet av nya lärare därefter — även om en viss förändring av tjänsternas antal skedde — komma att huvudsakligen vara beroende av läraravgången. Då avgången på grund av pensionsålderns successiva höjning komme att bliva relativt liten under de fyra på varandra följande åren 1946/49, bleve också ersättningsbehovet under dessa år i motsvarande mån ringa. Från och med år 1950 vore emellertid avgången stor och likaså behovet av nya lärare. År 1950 avginge 442 folkskollärare, alltså åtskilligt flera, än vad den nuvarande seminarieorganisationen vore avsedd att årligen utexaminera. Avgången komme därefter att stiga under hela 1950-talet och ett stycke in på 1960-talet, vilket framginge av åldersfördelningen inom folkskollärarkåren. Denna stegring i avgången kunde naturligtvis i större eller mindre grad motverkas av en eventuell minskning i tjänsternas antal. De nu kända födelsessiffrorna tydde emellertid ej på någon minskning av barnantalet och klassavdelningarna i folkskolan under de första åren av 1950-talet.

Småskollärarinnorna.

Förhållandena åren 1942/46. Minskningen i antalet tjänster = 417. Detta medförde nedgång i lärarbehovet med $(417 + 6 \text{ procent vikarier} =) 442$. Läraravgången = 1,576. Behovet av nya lärarinnor bleve alltså $(1,576 - 442 =) 1,134$. Utexaminerade bleve = 85, såvida ingen intagning av elever skedde 1942 eller 1943. Äldre överskott = 700. Lärartillgången bleve alltså 785.

Resultat: Under läsåret 1945/46 komme lärarbehovet att vara större än tillgången, och en brist, uppgående till 349 lärarinnor, uppstode.

Om beräkningarna utfördes för varje läsår, visade det sig, att *arbetslösheten* bland småskollärarinnorna komme att kvarstå under läsåren 1942/44 men att densamma i stort sett *tycktes upphöra under läsåret 1944/45 och därefter efterträdas av ett stort behov av nya lärare*. Detta syntes emellertid icke böra fattas så, att läraröverskottet i alla delar av Sverige samtidigt skulle absorberas. Vid arbetslöshetsundersökningen hade det visat sig, att småskollärarinneöverskottet huvudsakligen vore lokaliserat till norra Sverige och i ganska ringa grad rörligt, emedan de flesta av de arbetslösa lärarinnorna förklarat sig icke kunna mottaga tjänstgöring annat än inom ett begränsat område. *Med största sannolikhet komme därför arbetslösheten i södra och mellersta Sverige att hävas tidigare än vad ovan sagts, medan den komme att kvarstå längre i norra Sverige.* Samma förhållande uppkomme då i fråga om småskollärarinnorna som på vissa andra områden av arbetsmarknaden, nämligen att en arbetslöshet förefunnnes på samma gång som man ej kunde fylla efterfrågan på arbetare. I sådan händelse inträdde givetvis ersättningsbehovet tidigare än här förut beräknats.

Förhållandena efter år 1946. Såsom förut berörts komme avgångssiffrorna för småskollärarinnorna under åren 1946/50 att hålla sig mellan 460 och 490. Denna stora avgång syntes därefter fortvara under hela 1950-talet. Alltifrån år 1946 komme således att fordras en utexamination av betydlig storlek. Detta bleve händelsen även om ytterligare tjänsteindragningar skulle ske. De nu kända födelsessiffrorna tydde emellertid på en ökning av barnantalet i småskolan under 1940-talets senare hälft, varför någon ytterligare sänkning av tjänsternas antal ur denna synpunkt icke syntes vara att räkna med.

Lärarorganisationerna hava bestritt riktigheten av skolöverstyrelsens beräkningar av lärarbehovet och lärartillgången.

Organisationerna hävda bestämt, att överstyrelsen genom att beräkna medelvikariebehovet för högt även kommit till alltför höga uppskattningstal för lärarbehovet. I överstyrelsens procenttal för medelvikariebehovet inrymdes nämligen också korttidsvikariatet, för vilka emellertid i stor utsträckning toges i anspråk pensionerade lärare samt sådana lärare, som eljest icke önskade lärartjänst och som också vid överstyrelsens utredning om lärararbetslösheten frånräknats. Att denna arbetskraft toges i anspråk för korttidsvikariatet vore synnerligen lämpligt och i nuvarande, genom rationaliseringssträvandena ovissa läge borde nämnda arbetskraft i än högre grad anlitas och genom förbättrade anställnings- och ersättningsregler göras benägen att framträda. Däremot borde utbildning av lärare, som ej kunde erhålla annat än korttidsvikariat, icke ske i större utsträckning. På grund av de brister, organisationerna ansett föreligga i skolöverstyrelsens beräkningar såväl rörande läraröverskottet som beträffande lärarbehovet och med hänsyn till de till synes osäkra förutsättningar, som överstyrelsen utgått ifrån, när det gällde det framtida tjänsteantalet, kunde organisationerna icke godtaga överstyrelsens slutsatser rörande arbetslöshetens hävande och behovet av nya lärare.

I sitt yttrande den 10 februari 1942 upptar *skolöverstyrelsen* till besvarande frågan, vilka lärarkrafter som böra avses för korttidsvikariatet.

Överstyrelsen ville, heter det, erinra om att överstyrelsen i ganska hög grad byggt sina beräkningar på att korttidsvikariatet skulle bestridas av pensionerade lärare. Överstyrelsen hade nämligen framhållit, att lärartillgången om möjligt borde anpassas, icke till maximibehovet av lärare under året, utan till det ungefärliga medelbehovet. Detta betydde, att man under en stor del av året måste såsom vikarier anlita pensionerade lärare eller lärare utan formell kompetens. Vid vissa tider torde detta antal kunna bliva betydande. Att i ännu högre grad bygga beräkningarna på utnyttjande av de sistnämnda lärarkategorierna hade överstyrelsen icke funnit tillrädligt.

Mot skolöverstyrelsens beräkningar av lärarbehovet och lärartillgången under den närmaste framtiden synes annat icke vara att erinra, än att beräkningarna givetvis hava sin svagaste punkt i antagandet rörande ändringar i antalet lärartjänster. Det är angeläget att vid bedömande av överstyrelsens på ifrågavarande beräkningar grundade förslag rörande seminarieverksamheten hålla nämnda svaghet i minnet.

Beträffande den omfattning, i vilken folkskoleväsendet bör för att fylla sitt vikariebehov lita till pensionerade lärare eller annan reservarbetskraft, delar jag helt överstyrelsens mening.

Fråga om uppskov med beslutat införande av högre pensionsålder för folkskollärare har — under framhållande av att ett sådant uppskov, i motsats till varje beslut angående elevintagningen vid seminarierna, skulle verka till minskning redan i de närmaste årens arbetslöshet bland folkskollärarna — berörts, dels, såsom förut nämnts, av skolöverstyrelsen, dels ock av lärarkollegierna vid folkskoleseminarierna i Falun, Kalmar och Karlstad. Nämnda fråga, som väckts redan av folkskolans besparingssak-

Departement-
schefen.

kunniga (se propositionen 1941: 176), torde komma att anmälas av chefen för finansdepartementet i samband med spørsmålet angående omläggning av löne- och pensionsväsendet för folk- och småskollärare.

4. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar.

a) Elevintagningen, organisationen samt lärarnas tjänstgöring.

1936 års riksdag beslöt för folkskoleseminarierna följande organisation:

Seminarierna skola vara till antalet tio, därav sex skola vara anordnade såsom dubbelseminarier och fyra såsom enkelseminarier, varav två tills vidare. Dubbelseminarierna skola omfatta en fyraårig och en tvåårig linje. Sistnämnda linje utgöres vid fem av seminarierna (i Göteborg, Linköping, Lund, Umeå och Uppsala) av studentkurs, medan den vid ett seminarium (i Falun) är avsedd för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor. De fyra enkelseminarierna (i Kalmar, Karlstad, Luleå och Stockholm) skola innefatta en fyraårig linje. Vid två av enkelseminarierna (i Karlstad och Luleå) finnas reservutrymmen för att möjliggöra utvidgning till dubbelseminarium.

Seminarierna i Karlstad, Linköping och Uppsala äro avsedda för manliga elever, seminarierna i Falun, Kalmar och Stockholm för kvinnliga elever samt seminarierna i Göteborg, Luleå, Lund och Umeå för såväl manliga som kvinnliga elever.

Organisationen framgår måhända överskådligare av följande schema.

Samseminarier:	{ Göteborg Lund Umeå	IV-årig linje + 2-årig studentlinje
För manliga elever:	{ Linköping Uppsala	
För kvinnliga elever:	{ Falun	IV-årig linje + 2-årig linje för fortbildning av småskollärarinnor
För manliga elever:	{ Kalmar Stockholm	IV-årig linje
Samseminarium:	{ Karlstad Luleå	(+ reservutrymmen) (+ »)

Den normala organisationen, som nämnts anpassad efter examination av 384 elever för år, omfattar alltså tio fyraåriga linjer, varav tre uteslutande för manliga elever, tre uteslutande för kvinnliga elever och fyra för såväl manliga som kvinnliga elever. Vidare finnas fem tvååriga studentlinjer, varav två uteslutande för manliga elever och tre för både manliga och kvinnliga elever. Slutligen finnes en tvåårig linje för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor (Falun).

För läsåren 1940/42 hava, som inledningsvis berörts, elever intagits endast å tre fyraåriga linjer, för läsåret 1940/41 vid seminarierna i Stockholm (kvinnliga elever) och Göteborg (manliga elever) och för läsåret 1941/42 vid seminariet i Luleå (manliga och kvinnliga elever).

Elevintagningen för läsåret 1942/43.

Skolöverstyrelsen föreslår intagning av sex klassavdelningar på fyraårig linje.

Av utredningen rörande lärarbehovet och lärartillgången framginge, framhåller skolöverstyrelsen, att folkskolläraryöverskottet torde komma att absorberas under läsåret 1945/46 och ersättas av en mindre lärarbrist, som kunde uppskattas till omkring 70. Detta innebure, att seminarierna våren 1945 torde böra utexaminera 3 klassavdelningar utöver den enda, som — från seminariet i Luleå — komme att vid denna tidpunkt avgå.

Under de följande fyra åren syntes ersättningsbehovet i stort sett komma att motsvara läraravgången. Någon anledning att under dessa år räkna med några större förändringar i tjänsternas antal föreläge för närvarande ej. Ätminstone talade födelsesiffrorna icke för någon minskning. Under samtliga dessa år, nämligen 1946—1949, hölle sig läraravgången vid en låg siffra på grund av pensionsålderns höjning. Ersättningsbehovet kunde beräknas under dessa år stanna vid omkring 275. Seminarierna borde därför ej under dessa år utexaminera fullt antal elever ($384 = 16$ klassavdelningar) utan endast 12 klassavdelningar.

Från och med år 1950 komme emellertid behovet att stiga betydligt. År 1950 finge behovet, så vitt nu kunde bedömas, anses motsvara 19 klassavdelningar och syntes därefter under hela 1950-talet fortfarande vara av denna storlek eller något däröver.

Dessa beräkningar utginge, som berörts, från den förutsättningen, att inga större förändringar i fråga om tjänsternas antal ägde rum. Skulle emellertid besparingsåtgärder vidtagas, som medförde ytterligare indragningar, bleve ersättningsbehovet naturligtvis i motsvarande mån mindre. I samma riktning skulle en ytterligare höjning av pensionsåldern verka. En inverkan härav skulle dock knappast skönjas under detta decennium.

När det gällde att med dessa förhållanden för ögonen avgöra, hur stor intagning, som borde ske vid folkskoleseminarierna under vart och ett av de följande åren, vore det först uppenbart, att någon intagning av elever i tvåårig linje icke borde ske år 1942, när dessa elever skulle komma att utexamineras år 1944, då ännu ej något behov av nya lärare föreläge. I de tvååriga linjerna borde intagningen tydligen ej börja förrän 1943 och då i begränsad omfattning, när endast 3 klassavdelningar behövde utexamineras 1945.

Däremot borde intagning av elever i fyraårig linje ske redan år 1942. Dessa utexaminerades ej förrän 1946, och ersättningsbehovet utgjorde då 12 klassavdelningar. En del av detta behov kunde visserligen fyllas genom utexamination på tvåårig linje, men hela behovet kunde icke tillgodoses på detta sätt. I själva verket borde 7 å 8 avdelningar utan större risk kunna intagas på fyraårig linje 1942, i synnerhet som man hädanefter måhända borde räkna med att en stor del av de manliga eleverna på grund av tvåårig värnplikt icke stode till förfogande för skoltjänstgöring förrän sex år efter intagningen. Det hade det oaktat syntts överstyrelsen nödvändigt att — inför den ovisshet, som det nuvarande ekonomiska läget innebure i fråga om framtida besparingsåtgärder och deras verkningar — begränsa intagningen år 1942 till att omfatta endast 6 klassavdelningar, ehuru de gjorda prognoserna närmast talade för ett större antal.

Elevintagningen för instundande läsår bör ses i samband med den seminarieverksamhet, som kan planeras för de närmaste åren därefter.

Skolöverstyrelsen uttalar, att elevintagningen även under de närmast följande åren måste begränsas på grund av det relativt ringa behov av nya lärare, som vore en följd av den höjda pensionsåldern. Först 1946 torde

intagningen kunna uppnå ungefär det normala värdet men borde därefter av allt att döma bli av sådan omfattning, att till och med seminariernas lokalreserver måste utnyttjas.

Följande tablå vore uppgjord endast som ett försök att visa, hur intagningen under de närmaste åren kunde tänkas anpassad till det kommande behovet. Överstyrelsen ville betona, att tablåen icke vore att betrakta som någon definitiv plan.

I n t a g n i n g				U t e x a m i n a t i o n							
Å r	Antal klassavdelningar			Antal klassavdelningar							
	2-årig linje	4-årig linje	Summa avd.	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952
(1941) . . .		(1)	(1)	(1)							
1942 . . .		6	6		6						
1943 . . .	3	7	10	3		7					
1944 . . .	6	7	13		6		7				
1945 . . .	5	6	11			5		6			
1946 . . .	5	12	17				5		12		
1947 . . .	6	12	18					6		12	
1948 . . .	7	12	19						7		12
1949 . . .	7	12	19							7	
1950 . . .	7	12	19								7
Summa avdelningar				3 (4)	12	12	12	12	19	19	19

Skolöverstyrelsen finner att ersättningsbehovet är avsevärt större beträffande de manliga lärarna än beträffande de kvinnliga.

Under de senare åren hade, framhåller överstyrelsen, en *förskjutning av proportionen mellan antalet manliga och kvinnliga tjänster* ägt rum till förmån för de manliga tjänsterna och denna förskjutning syntes fortsätta. En sammanställning av antalet från och med år 1938 ledigkungjorda ordinarie folkskollärartjänster — överlärartjänster frånräknade — visade, att endast ungefär tredjedelen av tjänsterna kunnat sökas av kvinnliga lärare.

Samma förhållande framginge av uppgifter, som folkskolinspektörerna lämnat rörande tillsatta tjänster under budgetåren 1939/41.

Även hänsyn till arbetslöshetens mycket större omfattning bland de kvinnliga folkskollärarna talar enligt överstyrelsens mening för att intagningen framför allt bör omfatta manliga elever.

Överstyrelsen föreslår intagning av $4\frac{1}{2}$ manliga och $1\frac{1}{2}$ kvinnliga klassavdelningar, varvid manliga elever skulle intagas vid seminarierna i Göteborg, Linköping, Lund och Uppsala, kvinnliga vid seminariet i Stockholm samt hälften manliga och hälften kvinnliga vid seminariet i Umeå.

Det syntes lämpligt, anför överstyrelsen, att endast en avdelning kvinnliga elever intoges i södra och en halv avdelning i norra delen av Sverige. Det seminarium, som i första rummet borde ifrågakomma för intagning

av kvinnliga elever, vore seminariet i Stockholm. Genom intagning därstädes skulle provårsutbildningen vid detta seminarium säkerställas. Den halva avdelningen i norra Sverige borde intagas vid seminariet i Umeå. Där borde då givetvis intagas även en halv avdelning manliga elever. Övriga manliga avdelningar kunde lämpligen tilldelas seminarierna i Göteborg, Lund, Linköping och Uppsala. De båda förstnämnda vore visserligen samseminarier, men inga hinder mötte att där intaga enbart manliga elever.

De seminarier, som enligt förslaget icke komme att intaga några nya elever, vore seminarierna i Falun, Kalmar, Karlstad och Luleå. De båda förstnämnda kunde icke ifrågakomma, då de vore avsedda för enbart kvinnliga elever. Karlstadsseminariet vore det seminarium för manliga elever, som på grund av sin läraruppsättning lättast kunde undvara någon intagning. I Luleå borde intagning ej ske år 1942, när intagning där företagits år 1941.

Beträffande elevintagningen intager *besparingsberedningen* den principiella ståndpunkten, att intagningen för att icke lägga hinder i vägen för en eventuell senare beskärning av seminariernas examinationskapacitet bör begränsas till det antal elever, som oundgängligen fordras för att förbygga akut lärarbrist, samt att intagningen — för att största möjliga besparing skall ernås — bör koncentreras till några få seminarier, vilkas kapacitet skulle fullt utnyttjas.

Statskontoret föreslår, att den elevintagning vid seminariet i Stockholm, som skolöverstyrelsen föreslagit, måtte i stället göras vid seminariet i Linköping. För övrigt har statskontoret icke några väsentliga invändningar att göra mot överstyrelsens förslag.

Samtliga förutnämnda folkskolläraryrorganisationer föreslå, att ingen elevintagning måtte göras vid folkskoleseminarierna.

Folkskolläraryrförbundet erinrar om läraryrorganisationernas förut berörda (sid. 23) kritik av skolöverstyrelsens beräkningar rörande lärarbehov och lärartillgång under den närmaste framtiden och finner med stöd därav starka skäl tala för uppskov med beslut om elevintagning vid folkskoleseminarierna. Enligt förbundets mening finnes ej hinder för att, sedan det verkliga behovet av nya lärare ytterligare klarlagts, fylla det år 1946 föreliggande lärarbehovet genom ökat utnyttjande av den tvååriga utbildningslinjen, en anordning, som förbundet funne även ur andra synpunkter högst önskvärd.

Lärarinneförbundet förklarar sig hava med oro konstaterat den fortgående förskjutningen av proportionen mellan manliga och kvinnliga lärartjänster, vilken förskjutning enligt förbundets mening icke vore pedagogiskt motiverad. Förbundet måste bestämt motsätta sig, att statsmakterna genom en särskilt stark nedskärning av antalet kvinnliga seminarieelever medverkade till en minskning av antalet kvinnliga lärare.

Norrbottens läns förvaltningsutskott hävdar, att elever böra intagas vid Luleå folkskoleseminarium för instundande läsår.

Utskottet gör gällande, att samtliga skäl, som av folkskolestyrelserna och folkskoleinspektörerna i Norrbottens län anförts i deras framställningar och yttranden angående elevintagning för innevarande läsår, fortfarande ägde full giltighet (propositionen 1941: 177 sid. 6). På grund av bristande tillgång på behöriga, icke pensionerade folkskollärare, hade 42 procent av vikariebehovet i länet den 1 oktober 1941 måst fyllas med pensionerade lärare och personer utan formell kompetens. Motsvarande siffra för hela riket vore 13 procent. Utskottet beräknade, att före höstterminen 1946 för länet skulle behövas minst 125 nya folkskollärare, medan endast ungefär 95 nuvarande seminarieelever vid Luleå seminarium dessförinnan komme att utexamineras. Därest icke skolöverstyrelsens förslag rörande elevintagningen kunde utvidgas med en klassavdelning vid Luleå seminarium, borde inom förslagets ram en avdelning läggas till detta seminarium.

Lärarkollegierna vid folkskoleseminarierna i Falun, Kalmar och Karlstad finna, att skolöverstyrelsens förslag till elevintagning icke beaktar angelägenheten av en någorlunda jämn och kontinuerlig verksamhet vid seminarierna samt underskattar betydelsen av de nya värnpliktsbestämmelserna. Kollegierna framlägga ett förslag om intagning av 9 eller 10 klassavdelningar för instundande läsår och 10 år 1943, varigenom påtalade olägenheter med den av överstyrelsen föreslagna ordningen skulle elimineras.

Kollegierna hävda, att man borde söka undvika, att vissa seminarier temporärt bleve enklassiga. En elevintagning i enlighet med överstyrelsens förslag skulle emellertid medföra, att under kommande läsår folkskoleseminarierna i Falun, Kalmar och Karlstad endast komme att omfatta en klassavdelning, nämligen avgångsklassen, och året därpå likaledes en klassavdelning, den nyintagna. Seminarierna hade nu, visserligen icke utan svårigheter, anpassat sig för halv drift med endast två klassavdelningar i fyraårig kurs. En ytterligare inskränkning till kvartsdrift skulle dock komma att medföra allvarligare olägenheter än någon av de föregående klassindragningarna.

Seminarieundervisningen skulle för lärarna sjunka ned till en bisysselsättning. Tjänstgöringen på annat håll skulle taga det mesta av lärarnas intresse och krafter i anspråk.

För läraraspiranterna skulle också olägenheterna bli svåra. Den sista allmänna intagningen vid folkskoleseminarierna ägde rum år 1939. De som önskat komma in på folkskolläraryrket och väntat på tillfälle därtill kunde knappast uppmanas att vänta ett fjärde år. Att folkskolan på så sätt ginge miste om en hel del värdefulla lärarkrafter vore säkert.

På traditionen vid seminarierna komme det att verka nedbrytande, att de nya eleverna vid början av höstterminen 1943 icke skulle ha tillgång till några äldre kamrater. Det vore ej överdrift att säga, att kollegierna ansåge, att det våldförande av traditionerna, som överstyrelsens förslag skulle medföra, vore ägnat att väcka allvarliga betänkligheter.

Dessa olägenheter kunde undvikas genom relativt obetydliga ändringar i överstyrelsens plan för intagningen de närmaste åren. För de närmaste tre åren hade överstyrelsen föreslagit intagning av inalles 20 klassavdelningar i de fyraåriga kurserna. Om dessa fördelades så, att 1942 intoges 9,

1943 10, 1944 1 avdelning, skulle intet seminarium något år behöva bli enklassigt.

Intagning vid de tvååriga kurserna tänktes ske enligt överstyrelsens förslag.

Kollegierna ansåge emellertid, att vid planens uppgörande även ett par andra synpunkter borde beaktas.

Folk- och småskoleseminarierna borde i organisatoriskt hänseende betraktas som en enhet. Enligt överstyrelsens beräkningar inträdde om några år behov av nya småskollärarkrafter till ett antal, som vida överstege småskoleseminariernas kapacitet. Samtidigt komme folkskoleseminarieorganisationen en tid framåt att icke behöva till fullo utnyttjas. Om man betraktade seminarierna som en organisatorisk enhet, kunde folkskoleseminariernas lärarkrafter och lokaler under en kort övergångstid i viss utsträckning tagas i anspråk för den utbildning av småskollärarinnor, som ej kunde ske genom de nuvarande småskoleseminarierna. Därigenom uppskötes några år anskaffandet av de nya lokaler, som behövdes för att tillfredsställa det ökade behovet av småskollärarinnor.

Vid organisationen av seminariearbetet måste hänsyn tagas till nya värnpliktslagen. Erfarenheten från manligt folkskoleseminariums fyraåriga linje visade, att hälften av de lärare, som utexaminerades därifrån, vid examens avläggande ej hade fullgjort den första värnpliktsövningen. De flesta av dem komme att utbildas till officer eller underofficer och finge därför en första utbildningstid av två år, respektive ett och ett halvt år. Vid de tvååriga linjerna vore antalet sådana utexaminerade lärare väsentligt mindre och kunde lämnas ur räkningen.

Med hänsyn till det anförda kunde följande plan uppställas för intagning av elever till och med 1947 med angivande av de genom intagningen för folkskolan tillgängliga lärarna till och med 1949. I tabellen angäves också det antal småskoleseminarieavdelningar, som lämpligen kunde mottagas vid folkskoleseminarierna vissa år.

Å r	Intagning Antal klassavdelningar					Antal avdelningar om 24 lärare, som bli tillgängliga för arbete i folkskolan				
	2-årig linje	4-årig linje		Summa	Småskol- seminarieavd.	1945	1946	1947	1948	1949
		Manlig	Kvinnlig							
1942 .	—	6 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	10	—		6 ³ / ₄		3 ¹ / ₄	
1943 .	3	6 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	13	—	3		6 ³ / ₄		3 ¹ / ₄
1944 .	5	4	2	11	(7)		5		4	
1945 .	5	2	2	9	(7)			5		3
1946 .	5	(6 ¹ / ₂)	(3 ¹ / ₂)	15	(4)				5	
1947 .	6	(6 ¹ / ₂)	(3 ¹ / ₂)	16						6
						3	11 ³ / ₄	11 ³ / ₄	12 ¹ / ₄	12 ¹ / ₄ =
						= ialles 51 avdelningar.				

Genom alternering vid intagningen åren 1944 och 1945 kunde alla fyraåriga linjer få tre klasser 1945 och senare.

Antalet avdelningar, som bleve tillgängliga för arbetet i folkskolan fram till 1949 enligt kollegiernas förslag, vore alltså exakt detsamma som överstyrelsen ansett erforderligt för täckande av lärarbehovet. För att vinna

denna överensstämmelse hade kollegierna medräknat intagning vid Luleå seminarium innevarande år.

Kollegiernas förslag innebure en mindre jämkning i den av överstyrelsen föreslagna proportionen mellan manliga och kvinnliga elever, i det att för åren 1942 och 1943 de kvinnligas procenttal höjts till 35. En sådan förskjutning av proportionen skulle kunna anses motiverad även ur krigsberedskapens synpunkt.

I sitt yttrande den 10 februari 1942 vidhåller *skolöverstyrelsen* sitt förslag rörande årets elevintagning vid folkskoleseminarierna.

Liksom lärarorganisationerna funne överstyrelsen det riktigt att såvitt möjligt uppskjuta elevintagningen till år 1944. Men då beräkningarna givit vid handen, att minst 12 klassavdelningar torde behöva utexamineras år 1946, hade det varit överstyrelsen omöjligt att föreslå uppskjutandet av intagningen av alla dessa avdelningar. Den nuvarande organisationen innehölle ju endast fem studentlinjer. Överstyrelsens förslag innebure att minst 6 avdelningar på tvåårig linje syntes böra intagas 1944.

Överstyrelsen funne försiktigheten förbjuda, att elever ånyo intoges vid Luleå seminarium, helst de av förvaltningsutskottet anförda siffrorna rörande lärarbehovet i länet syntes vara för stora.

I likhet med lärarkollegierna ansåge överstyrelsen, att de inskränkningar, som seminarieverksamheten för närvarande finge vidkännas, förorsakade mycket svåra olägenheter för seminariernas lärare och elever. De medförde dessutom också beklagliga konsekvenser i fråga om de traditioner, bland annat inom elevkårerna, som under tidernas lopp utbildats. Men dessa förhållanden kunde knappast anses såsom tillräckliga skäl för en ökad intagning, därest denna icke av andra anledningar vore nödvändig.

Vad kollegierna anført om den nya värnpliktslagens inverkan på lärarbehovet vore däremot av större betydelse i detta sammanhang. Överstyrelsen hade också uppmärksammat detta förhållande vid utarbetandet av sitt förslag men ansett sig på grund av det ovissa framtida läget icke kunna låta detta förhållande influera på elevintagningen under 1942. Överstyrelsen ansåge sig fortfarande böra vidhålla denna standpunkt.

Seminarieorganisationen.

Besparingsberedningen har, såsom förut nämnts, beträffande den reducerade utbildningsverksamheten vid folkskoleseminarierna förordat en koncentration till vissa seminarier, som skulle fullt utnyttjas. I samband därmed föreslår beredningen, att övriga seminarier tillfälligt nedläggas.

Däremot finner beredningen icke för närvarande skäl att förordna någon definitiv beskärning av seminarieorganisationen, ägnad att minska dess examinationskapacitet. Efter att hava diskuterat de faktorer, som verka i riktning mot ökat lärarbehov, och dem, som ha motsatt verkan, kommer beredningen nämligen till den slutsatsen, att sannolikheten talar för att — under nuvarande allmänna förutsättningar — de förstnämnda faktorerna i fortsättningen komma att verka kraftigast.

Det finge dock icke förbises, att berörda allmänna förutsättningar kunde undergå en förskjutning. Skulle undervisningen på folkskolestadiet komma att i större utsträckning handhas av småskollärarinnor, komme detta givetvis att i avsevärd mån påverka behovet av folkskollärare. Vidare vore nativitetens utvecklingen under rådande allmänna förhållanden synnerligen oviss. Det allmänna skolväsendets hela organisation och därmed sammanhängande frågor, såsom lärarutbildning m. m., stode vidare under omprövning. Frågan om beskärning av seminarieorganisationens examinationskapacitet borde därför tills vidare hållas öppen.

I konsekvens med det anförda inriktar beredningen sig på frågan, huruvida i avseende å folkskoleseminarierna sådana organisatoriska åtgärder kunna vidtagas, som förbilliga seminarieorganisationen utan att därför dess examinationskapacitet i större utsträckning förminskas.

Antalet seminarier. Oförändrad examinationskapacitet förutsatte icke, framhåller beredningen, oförändrat antal seminarier. En minskning därav kunde åstadkommas genom att förefintliga undervisningsavdelningar koncentrerades till ett färre antal seminarier. Besparingar vunnes därmed främst i administrations- och lokalkostnader. En minskning kunde emellertid också vinnas i samband med omändring av fyraårig seminarielinje till tvåårig studentlinje. På denna väg syntes de mest betydande kostnadsbesparingarna kunna vinnas.

Självfallet måste många olika synpunkter beaktas vid avvägningen emellan antalet fyra- respektive tvååriga linjer. Det syntes sålunda vara ändamålsenligt att folkskollärarkåren vore sammansatt av såväl studenter som icke-studenter. Det kunde vidare framhållas, att, så länge studentexamen icke ansåges behöva vara en kompetensfordran för folkskollärarna, det vore olämpligt att icke i tillräcklig utsträckning bereda icke-studenterna möjligheter till inträde på lärarbanan. Ett alltför begränsat antal linjer för icke-studenter skulle förhindra många unga, som icke haft tillfälle eller icke i tid beslutat avlägga studentexamen, att bli folkskollärare; det skulle vidare tvinga många, som eljest icke önskat det, till den längre studievägen via studentexamen.

De nu berörda synpunkterna hade emellertid vid de överväganden, som föregått fastställandet av den nuvarande seminarieorganisationen, ansetts tillräckligt beaktade även vid ett antal studentlinjer av upp till sex å sju. Att antalet dylika linjer år 1936 likväl bestämts till endast fem hade väsentligen haft sin grund i ovissheten i fråga om en tillräckligt god rekrytering av flera sådana linjer. De gjorda erfarenheterna syntes ock hava visat, att vissa rekryteringssvårigheter hittills förelegat, dock endast för de *manliga* studentlinjerna. Om man för framtiden behövde räkna med samma svårigheter vore emellertid tveksamt; bland andra åtgärder, som kunde vidtagas för att få ett ökat antal till manliga studentlinjer inträdessökande och därmed ökade möjligheter för ett bättre urval, torde främst kunna rekommenderas en lämpligt lagd upplysningsverksamhet. Även den nuvarande utvecklingen på arbetsmarknaden komme sannolikt att medföra en ökad tillströmning till studentlinjerna under förutsättning att de, som avsåge att taga studentexamen, kunde med tillräcklig visshet räkna på förekomsten av studentlinjer.

I fråga om de *kvinnliga* studentlinjerna vore tillströmningen av inträdessökande redan fullt tillräcklig för att medge erforderligt urval. Såvitt kunde

bedömas, skulle ur nu ifrågavarande synpunkt hinder mot en mindre ökning av antalet linjer icke kunna resas.

Under återopande av vad sålunda anförts ville beredningen föreslå, att ett av de nuvarande enkelseminarierna skulle nedläggas, samt att en ny kvinnlig studentlinje skulle upprättas vid något av de andra folkskoleseminarierna. Spörsmålen, vilka seminarier åtgärderna skulle avse, syntes böra närmare utredas av skolöverstyrelsen.

I fråga om de *kostnadsbesparingar*, som en sålunda föreslagen omorganisation kunde beräknas medföra, erinrade beredningen, att skolöverstyrelsen enligt 1936 års seminarieproposition (1936: 100) beräknat kostnaderna för två enkelseminarier vara omkring 35,000 kronor om året högre än för ett dubbelseminarium. Sistnämnda belopp — som avsåge såväl avlönings- som andra kostnader — borde numera kunna beräknas till minst 45,000 kronor för år, vilket belopp sålunda skulle utgöra den ungefärliga årliga kostnadsbesparing, som skulle vinnas genom den föreslagna organisationsändringen.

Småskolläraryrinnelinjen vid folkskoleseminariet i Falun. Ifrågavarande linje omfattade dels en förberedande kurs och dels den egentliga tvååriga linjen. Den första kursen hade tagit sin början sommaren 1937. Intagning i ny kurs hade icke skett från och med 1940 med hänsyn till det beräknade läraröverskottet.

De hittillsvarande erfarenheterna av linjen syntes icke vara tillräckliga för att möjliggöra ett definitivt omdöme om dess värde, men vissa uppgifter angående linjen vore dock av intresse.

Till den första kursen hade 86 småskolläraryrinnor sökt inträde, av vilka 24 intagits. Endast 18 av dessa hade sedermera utexaminerats. Motsvarande siffror för de 1938 och 1939 påbörjade kurserna vore, för den förra 28, 24 och 12 samt för den senare 12, 11 och (nu kvarstående elever) 7.

Tillströmningen till och framför allt examinationen från kurserna visade alltså en starkt nedåtgående tendens. Även om därav icke finge dragas några alltför bestämda slutsatser för framtiden (speciella förhållanden kunde ha medverkat till utvecklingen), borde kurserna i fortsättningen upprätthållas, endast om de gäve bättre resultat. Redan i jämförelse med den tvååriga studentlinjen vore organisationen av småskolläraryrinnelinjen kostsam, även om man frånsåge det allmänna utgifter för vederbörandes tidigare avlagda småskolläraryrinnexamen. Kostnaderna för lärare m. m. vore nämligen relativt högre än vid andra seminarielinjer. Med den hittillsvarande examinationsfrekvensen bleve givetvis kostnaderna för varje utexaminerad elev synnerligen höga.

Därest de fortsatta erfarenheterna skulle giva vid handen, att ifrågavarande linje icke borde upprätthållas, syntes närmast böra övervägas att omändra densamma till studentlinje eller ock att till seminariet i Falun förlägga den nya studentlinje, som föreslagits i det föregående. Eventuellt kunde de lokaler, som nu disponerades av småskolläraryrinnelinjen, utgöra lokalreserv, vilket skulle bliva av behovet påkallat, därest enkelseminariet i Karlstad skulle komma att nedläggas och dess byggnad, som nu innehölle en lokalreserv, disponeras för annat än seminarieändamål.

En ledamot i beredningen har i reservation förklarat sig anse, att åtminstone hälften av behovet av nya folkskollärare borde fyllas genom studentutbildning och föreslagit en helt ny folkskoleseminarieorganisation omfattan-

de 8 studentlinjer och 8 fyraåriga linjer men ingen linje för fortbildning av småskollärarinnor.

Samseminarierna. 1936 års beslut om folkskoleseminariernas organisation innebure användande av samseminarier i större utsträckning än tidigare. Syftet med denna typ av seminarier vore bland annat en rättvis fördelning mellan landets olika delar av utbildningsmöjligheterna för de manliga och kvinnliga läraraspiranterna.

De årliga kostnaderna vore i huvudsak lika för samseminarier och övriga seminarier, dock att undervisningen i vissa övningsämnen, särskilt gymnastik, som regel ställde sig dyrare vid samseminarierna. I vissa fall krävdes sålunda en gymnastiklärartjänst mer vid samseminarierna.

Beredningen ville emellertid främst erinra om att samseminarierna krävde en i förhållande till elevantalet avsevärt mera omfattande lokalutrustning än de enbart för män eller kvinnor avsedda seminarerna. Fullt utrustade i detta avseende vore endast de två samseminarierna i Umeå och Luleå, under det att seminarerna i Lund och Göteborg behövde avsevärda tillbyggnader. I Lund hade sålunda planerats en ny gymnastikbyggnad för en kostnad, som år 1938 beräknats till 207,000 kronor. För seminariet i Göteborg, där tillbyggnad avsetts även för andra ändamål än gymnastik, hade kostnaden för byggnadsföretaget nyssnämnda år beräknats till 251,000 kronor.

När det gällde södra Sverige kunde enligt beredningens åsikt en rättvis fördelning av utbildningsmöjligheterna för manliga och kvinnliga läraraspiranter erhållas även om de sistberörda två seminarerna icke vore organiserade som samseminarier. De planerade byggnadsföretagen vid dessa seminarier syntes därför kunna undvaras eller i varje fall begränsas till mindre arbeten vid seminariet i Göteborg.

Beredningen föresloge därför, att byggnadsföretagen vid seminarerna i Lund och Göteborg i avvaktan på en omprövning av nybyggnadernas behövlighet icke skulle igångsättas.

Antalet seminarielektorer. Enligt 1936 års seminarieorganisation skulle vid folkskoleseminarierna vara anställda, förutom rektorer och andra lärare, lektorer till ett antal av sex vid enkelseminarium, tio vid det dubbelseminarium, som skulle omfatta fyraårig linje och linje för fortbildning av småskollärarinnor, samt nio vid övriga dubbelseminarier.

Erfarenheterna hade emellertid, enligt vad beredningen inhämtat, givit vid handen, att antalet lektorstjänster vid de sex dubbelseminarierna blivit väl högt. Detta komme till synes såväl däri, att vissa svårigheter brukade föreligga att bestämma ämneskombinationen vid den »sista» lektorstjänsten, som ock vid en granskning av den undervisningsskyldighet, som normalt åvilade ifrågavarande lärare. I genomsnitt torde vid ettvar av dessa seminarier omkring hälften av en lektors undervisning utan olägenhet kunna fördelas på de övriga lärarna; lektorns återstående undervisning skulle då bestridas av timlärare. Ur besparingssynpunkt skulle detta — med hänsyn tagen jämväl till timlärararvodenas storlek — innebära, att omkring tre fjärdedelar av avlöningen till sex lektorer eller sålunda ett belopp, motsvarande fyra lektorslöner, skulle kunna inbesparas. Denna *kostnadsbesparing* syntes kunna uppskattas till omkring 50,000 kronor för år.

Under åberopande härav ville beredningen föreslå, att vid ettvar av de sex dubbelseminarierna en lektorstjänst indroges vid inträffande ledighet.

Statskontoret förklarar sig vilja — under hänvisning till ett av ämbetsverket den 15 februari 1941 avgivet utlåtande angående seminarieorganisa-

tionen för innevarande budgetår (propositionen 1941: 177, sid. 12—14) — ej endast tillstyrka besparingsberedningens förslag om definitivt *nedläggande av ett enkelseminarium*, utan även vidhålla sin i nämnda utlåtande uttalade mening, att seminariet i Stockholm främst bör komma i fråga för nedläggande.

Statskontoret finge erinra, att dess sistnämnda mening väl anslöte sig till den av 1941 års riksdags revisorer framförda tanken på en förflyttning från Stockholm av vissa statliga institutioner och inrättningar. Ett nedläggande av sagda seminarium innebure också så påtagliga ekonomiska fördelar för statsverket, att dessa måste anses motväga de av överstyrelsen framförda betänkligheterna (propositionen 1941: 177 sid. 14).

Trots att den undervisning i starkt beskuren omfattning, som enligt skolöverstyrelsens förslag instundande läsår skulle bedrivas vid flera seminarier, ställde sig synnerligen kostsam, ville dock statskontoret icke förnya sitt i berörda utlåtande gjorda förslag om temporärt nedläggande av svagt utnyttjade seminarier, enär det nu icke syntes kunna uteslutas, att redan under läsåret 1943/44 folkskoleseminariernas lokalutrymmen och övningsskolor kunde behöva disponeras för småskollärarytbildning.

Statskontoret har vidare funnit skäl tala för att *småskollärarytlinjen* vid folkskoleseminariet i Falun nedlägges samt att i dess ställe framdeles — vid behov — *ytterligare en studentlinje* upprättas. Huruvida denna skall avses för manliga eller kvinnliga elever, anser ämbetsverket böra ytterligare övervägas.

Besparingsberedningens yttrande beträffande *byggnadsföretagen för seminarierna i Lund och Göteborg* samt dess förslag om *indragning av lektorat* biträdades av statskontoret, som ifrågasätter, om icke vid en utökning av ämneslärarnas undervisningsskyldighet, i anslutning till vad i annat sammanhang förordats för de allmänna läroverken, ytterligare lektorstjänster skulle kunna indragas.

Skolöverstyrelsen avvisar tanken på ett genomförande för närvarande av definitiva förändringar i seminarieorganisationen.

Beträffande *besparingsberedningens förslag, att ett enkelseminarium skulle nedläggas och ersättas med en ny studentlinje*, finner överstyrelsen detsamma till sin syftning överensstämma med överstyrelsens förslag till 1936 års seminarieorganisation, vilket sistnämnda förslag syftade till en mer koncentrerad och i högre grad på studentlinje byggd organisation, än den som sedermera beslöts. Överstyrelsen hade icke haft anledning frågå denna sin principiella ståndpunkt. Överstyrelsen hade sålunda icke något att invända mot utökning av antalet studentlinjer men funne en sådan utökning icke bliva aktuell förrän tidigast år 1944. Likaså vore överstyrelsen övertygad om fördelen av att överföra tyngdpunkten i seminarieorganisationen än mera från enkel- till dubbelseminarier. Beredningens förslag innebure emellertid en minskning av organisationen, som med hänsyn till vad överstyrelsen förut anfört rörande seminarieverksamhetens omfattning under den närmaste framtiden måste bestämt avstyrkas.

I fråga om *linjen för småskollärarytlinjen* vid folkskoleseminariet i Falun

delade överstyrelsen till fulla besparingsberedningens synpunkter. Linjen borde emellertid icke nedläggas, förrän ytterligare ett försök med densamma hunnit vidtagas. Det vore icke osannolikt, att rekryteringen efter det uppehåll, som nu gjorts i linjens verksamhet, komme att vid återupptagandet visa bättre resultat samt att utbildningsresultatet komme att förbättras, i den mån eleverna hade den bättre underbyggnad, som småskolläraryxamen efter 1937 års stadga lämnade. Om linjen i framtiden skulle komma att nedläggas, måste den sannolikt ersättas med en studentlinje, då examinationskapaciteten eljest skulle minskas.

Frågan om *samseminariernas utbytande* mot seminarier för enbart manliga eller kvinnliga elever, funne skolöverstyrelsen sammanhängra med spörsmålet, huruvida den proportion mellan antalet manliga och kvinnliga avdelningar, som fastställts av 1936 års riksdag, i fortsättningen borde bibehållas.

Ställningstagandet därtill berodde i sin tur på den ståndpunkt statsmakterna komme att intaga till det fortgående utbytet av kvinnliga folkskollärartjänster mot manliga. Ett definitivt nedläggande av samseminarieformen borde tills vidare uppskjutas, helst som en förskjutning av proportionen mellan manliga och kvinnliga elever lätt kunde ske inom den nuvarande organisationens ram.

I den därmed sammanhängande frågan om *inställande tills vidare av byggnadsföretagen vid samseminarierna i Lund och Göteborg* hade överstyrelsen intet att erinra mot besparingsberedningens hemställan. Denna borde emellertid icke behöva föranleda någon särskild åtgärd, enär intetdera företaget, enligt redan om dem fattade beslut, syntes kunna utan ny utredning igångsättas.

Då frågan om lämpligheten av att under nuvarande ringa utnyttjande av seminariernas kapacitet *temporärt nedlägga något seminarium* utförligt diskuterats i 1941 års seminarieproposition (1941: 177) och departementschefens däri framställda mening, att ett sönderbrytande av seminarieorganisationen för en tämligen kort övergångstid icke borde komma i fråga, av riksdagen biträtts, funne skolöverstyrelsen samma fråga icke behöva ånyo upptagas till granskning. Detta syntes så mycket mer överflödigt, som redan en del av övergångstiden förflutit och dessutom denna övergångstid syntes bliva av något kortare varaktighet än vad förut beräknats.

Beträffande slutligen den föreslagna indragningen av vissa *lektorat* ville överstyrelsen icke motsätta sig besparingsberedningens förslag men måste av omsorg om seminarieundervisningens kvalitet bestämt motsätta sig längre gående indragningar.

Lärarnas tjänstgöring under läsåret 1942/43.

Följande framställning gäller även lärarna vid småskoleseminarierna.

Skolöverstyrelsen framhåller, att den inskränkta verksamheten vid seminarierna under läsåret 1942/43 komme att — liksom under innevarande läsår — medföra svårigheter att fullt sysselsätta de ordinarie lärarna, dock med undantag för övningskollärarna.

Överstyrelsen erinrar om de föreskrifter, som för innevarande läsår givits rörande fyllnadstjänstgöring och lönetillägg genom nådiga breven den 13 juni och den 10 oktober 1941. Dessas huvudsakliga innehåll är följande:

Ordinarie ämnes- och övningslärare vid seminarium, vilken icke kan beredas full tjänstgöring vid seminariet, skall i största möjliga utsträckning beredas tjänstgöring vid andra under skolöverstyrelsens överinseende stående läroanstalter. Statsunderstödd högre kommunal läroanstalt är skyldig att i förekommande fall anställa sådan lärare som timlärare. Fyllnadstjänstgöring skall i löne- och pensionshänseende betraktas som fullgjord i lärarens ordinarie tjänst vid seminariet. Där utbetalas hans avlöningsförmåner i sin helhet. Vid läsårets slut inbetalar läroanstalt, där läraren fullgjort fyllnadstjänstgöring, till seminariet ett belopp, motsvarande timlärarlön för fyllnadstjänstgöringen. — Därest ordinarie ämneslärare icke kunnat beredas tillräcklig fyllnadstjänstgöring och ej heller på annat sätt kunnat fullt sysselsättas för undervisningsändamål, må han tilldelas tjänstgöring med mindre sammanlagt antal veckotimmar, än vad eljest är föreskrivet. — Beträffande ordinarie övningslärare gäller, att om hans i vederbörlig ordning för läsåret bestämda undervisningsskyldighet på grund av inskränkning i seminarieverksamheten kommit att understiga medeltalet av de timtal, som varit för hans befattning gällande under läsåren 1938/39—1940/41, må han äga uppbära personligt lönetillägg till belopp, motsvarande två tredjedelar av skillnaden mellan den avlöning, kristillägg däri inberäknat, som läraren skulle hava uppburit, om hans tjänstgöring haft en omfattning, som motsvarar nämnda medeltal, och den, som han uppbär för sin faktiska tjänstgöring. Övningslärare, som uppbär lönetillägg, är ålagd att utan särskild ersättning biträda med vissa arbeten, som eljest icke höra till hans tjänst.

Genom beslut den 10 oktober 1941 har överstyrelsen anbefallts att i samband med anslagsäskandena för budgetåret 1942/43 såvitt möjligt lämna specificerade uppgifter om och i vad mån seminarielärare till följd av inskränkning i seminarieverksamheten för läsåret 1941/42 erhållit minskad tjänstgöring respektive — i fråga om övningslärare — lönekomensation.

Med anledning härav har överstyrelsen lämnat följande uppgifter rörande nyssnämnda förhållanden:

Ordinarie ämneslärares tjänstgöring höstterminen 1941.

	Antal lärare	Antal lärare med full tjänstgöring			Lärare med minskad tjänstgöring	
		enbart i egen tjänst	inklusive fyllnadstjänstgöring (fyllnadstjänstgöring inom parentes)	helt och hållet vid annan läroanstalt	antal lärare (fyllnadstjänstgöring inom parentes)	antal veckotimmar minskad tjänstgöring
Rektorer	17	9	1 (4)	—	7	21 1/2
Lektorer (därav 5 tjänstlediga)	68	25 (därav 2 part. tjl.)	22 ¹ (181)	8	8 (34)	18
Adjunkter (därav 1 tjänstledig)	8	2	3 (47)	—	2 (6)	7 1/2
Ämneslärare på övergångsstat.	3	3	—	—	—	—
	96	39	26 ¹ (232)	8	17 (40)	47

¹ En bestrider fyllnadstjänstgöring såsom hjälpskolkonsulent.

Av tabellen framginge, att endast 17 av 96 lärare medgivits minskad tjänstgöringsskyldighet. För att detta resultat skulle nås, hade dels 8 lärare måst flyttas (temporärt eller definitivt) till annan läroanstalt, dels 272 veckotimmars fyllnadstjänstgöring disponeras vid andra läroanstalter. Den minskade tjänstgöringen uppginge till sammanlagt 47 veckotimmar. Den inbesparing, som skett genom seminarielärarnas tjänstgöring vid andra läroanstalter, kunde uppskattas till minst 100,000 kronor.

Ordinarie övningslärares tjänstgöring höstterminen 1941.

	L ä r a r e i					Summa
	teckning	musik	gymnastik med lek och idrott	manlig eller kvinn- lig slöjd	hushålls- göromål	
Antal lärare, till vilka löne- kompensation <i>icke</i> utgår. (Fyllnadstjänstgöring inom parentes)	7 (26 $\frac{1}{2}$)	7 (13)	9 (19)	11 (6)	5 (5)	39 (69 $\frac{1}{2}$)
Antal lärare, till vilka löne- kompensation <i>utgår</i> . (Fyll- nadstjänstgöring inom pa- rentes)	4 (13)	4 (1)	8 (10)	8 (-)	1 (-)	25 (24)
	11 (39 $\frac{1}{2}$)	11 (14)	17 (29)	19 (6)	6 (5)	64 (93 $\frac{1}{2}$)
Minskning i timtalet för sist- nämnda lärare utgör . . .	20 $\frac{2}{3}$	15 $\frac{1}{3}$	29 $\frac{2}{3}$	41	1 $\frac{1}{3}$	108 $\frac{1}{6}$

Personlig lönefyllnad räknas enligt kungl. brevet den 10 oktober 1941 på $\frac{2}{3} \cdot 108\frac{1}{6}$ vt = 72 $\frac{1}{6}$ vt.

Som syntes av tabellen hade det icke lyckats att bereda övningslärarna fyllnadstjänstgöring i lika hög grad som ämneslärarna. Lönekompensation hade därför i form av personligt lönetillägg måst utbetalas till 25 av de 64 övningslärarna med anledning av mistade veckotimmar. Kostnaderna härför torde komma att uppgå till omkring 16,000 kronor under innevarande budgetår. Den fyllnadstjänstgöring, som seminariernas övningslärare bestritt vid andra läroanstalter, skulle i annat fall ha föranlett timlärararvode med omkring 15,000 kronor.

De resultat, som tabellerna åskådliggjorde, måste enligt överstyrelsens mening anses relativt tillfredsställande. I betraktande av de svårigheter, som förelegat att ordna fyllnadstjänstgöring åt seminarielärarna sistförflutna sommar, då redan dispositioner i stor utsträckning varit vidtagna rörande läroverkens tjänstefördelning, måste resultaten till och med anses bättre än man kunnat vänta. Det vore därför att hoppas, att fyllnadstjänstgöring under nästkommande läsår skulle kunna beredas i ännu större utsträckning, enär rektorerna nu erhöles längre tid till förberedelser härför.

De bestämmelser, som under innevarande budgetår gällt rörande fyllnads- tjänstgöring och personligt lönetillägg, borde prolongeras att gälla även för läsåret 1942/43.

Departement-
schefen.

Vid de för *elevintagningens* planerande erforderliga beräkningarna anser jag mig, såsom förut nämnts, kunna betrakta resultatet av skolöverstyrelsens arbetslöshetsundersökning som en tämligen säker utgångspunkt, medan däremot överstyrelsens prognos för den närmaste framtidens lärarbehov synts mig böra med hänsyn till den ovissa skolorganisatoriska utvecklingen upptagas med försiktighet, något som överstyrelsen också förutsatt. Jag kan sålunda icke hålla för visst, att, såsom överstyrelsen beräknat, arbetslösheten bland folkskollärarna, vilken vid upphörande beredskapsinkallelser skulle träda skarpt i dagen, kommer att vara fullständigt hävd vid utgången av läsåret 1945/46 för att under de närmast följande läsåren — förutsatt att endast tre klassavdelningar intagits på tvåårig utbildningslinje under åren 1942 och 1943 — efterträdas av ett årligt behov av nya folkskollärare, motsvarande $\frac{3}{4}$ av utbildningsorganisationens examinationskapacitet.

Av nu nämnda skäl anser jag mig icke kunna godtaga den av lärarkollegierna framlagda intagningsplanen, vilken åskådliggöres på vidstående tablå. Jag kan visserligen instämma i vad kollegierna anfört rörande de nackdelar, som äro förbundna med den beskurna seminarieverksamheten, särskilt för seminarier, som temporärt bliva enklassiga eller helt berövas elever. Planen står och faller emellertid med de två förutsättningar, varpå den är byggd, nämligen dels att de nya värnpliktsbestämmelserna komma att för en avsevärd del av de utexaminerade folkskollärarna fördröja deras inträde på lärarbanan $1\frac{1}{2}$ —2 år, dels ock att skolöverstyrelsens beräkningar rörande lärarbehovet för åren 1946—1948 stå sig. Då jag ej blivit till fullo övertygad om att sistnämnda förutsättning är välgrundad, har jag — fastän kollegiernas beräkningar rörande värnpliktens inverkan synas mig riktiga — ansett mig böra förorda en försiktigare linje.

En sådan synes skolöverstyrelsens förslag om intagning allenast av sex klassavdelningar på fyraårig linje (se tablån) erbjuda, då de examinations-siffror som enligt förslaget beräknas för åren 1946 och 1947 reduceras på grund av erforderligt ökat hänsynstagande till värnpliktens inverkan (jämför den preliminära planen, sid. 26).

Det är naturligtvis ej uteslutet, att utvecklingen framdeles kommer att visa, att denna intagning varit för liten. I den mån utvecklingen kan bedömas år 1944, finnes emellertid möjlighet att då fylla behovet genom någon eller några extra studentavdelningar. Även ganska stora brister i lärartillgången torde vidare — då en eventuell brist i första hand vållar svårighet att tillgodose vikariebehovet — kunna fyllas ur den stora, ingalunda genomgående sekunda reserven av lärare, vilka ej normalt äro arbetsökande på lärarbanan men gärna antaga vikariat.

Röster ha höjts för att elevintagningen för instundande läsår helt skulle inställas, med eller utan samband med ett överflyttande av folkskollärarutbildningens tyngdpunkt till utbildningen på studentlinje. Enligt min

Tablå, visande klassavdelningarna i folkskoleseminarierna dels vårterminen 1942 dels ock höstterminen 1942 enligt olika intagningsförslag.

Klasser å fyraårig linje betecknade I—IV, å linje för småskollärarinnor Sm 1—2. Studentklasser förekomma ej. Parenteserna angiva, att siffrorna därinom avse både manliga (först) och kvinnliga elever.

Folkskoleseminariet i	Vårterminen 1942	H ö s t t e r m i n e n 1 9 4 2		
		Utan intagning	Enligt överstyrelsens förslag kommer därtill	Enligt kollegiernas förslag kommer därtill
Göteborg (sam.)	II, III, IV 25 män (13+12) (12+12)	III, IV	I män 24	I män 24
Linköping (män)	III, IV 24 män 22 män	IV	I män 24	I män 24
Lund (sam.) . .	III, IV (12+13) (12+10)	IV	I män 24	I män 24
Umeå (sam.) . .	III, IV (13+12) (12+12)	IV	I (12+12)	I (12+12)
Uppsala (män) .	III, IV 27 män 21 män	IV	I män 24	I män 24
Falun (kv.) . . .	III, IV Sm 2 24 kv. 23 kv. 7	IV	—	I kv. 24
Kalmar (kv.) . .	III, IV 24 kv. 24 kv.	IV	—	I kv. 24
Karlstad (män) .	III, IV 20 män 24 män	IV	—	I män 24
Luleå (sam.) . .	I, III, IV (12+13) (14+10) (24+23)	II, IV	—	I män 24
Stockholm (kv.)	II, III, IV 24 kv. 21 kv. 24 kv.	III, IV	I kv. 24	I kv. 24
Summa	24 avdelningar. Avgående ungefär 260.	13 avdelningar. Avgående 1943 ungefär 240.	6 avdelningar, därav $4\frac{1}{2}$ för män, $1\frac{1}{2}$ för kvinnor. Antal elever 144, därav 108 män, 36 kvinnor, eller 75 resp. 25 %.	10 avdelningar, därav $6\frac{1}{2}$ för män, $3\frac{1}{2}$ för kvinnor. Antal elever 240, därav 156 män, 84 kvinnor eller 65 resp. 35 %.

mening tala goda skäl för att sistnämnda utbildningsform tillerkännes väsentligt ökat utrymme inom organisationen. Härför tarvas emellertid en noggrann och allsidig prövning, varvid även mera radikala förändringar i folkskollärarytbildningen böra ifrågasättas. Detta allt utgör emellertid intet motiv för att nu inställa elevintagningen för de fyraåriga linjerna. Genom en sådan åtgärd kan lätt år 1944 uppstå ett läge, som tvingar till en plötslig och oförberedd intagning på ett flertal extra studentlinjer. Att de rekryteringssvårigheter, som flera gånger yppat sig beträffande dessa linjer, i ett sådant läge komme att äventyra elevkårens kvalitet, kanske till och med intagningens genomförande, måste anses sannolikt.

Som jag även vid föregående års anmälan av seminariernas anslagsfrågor framhöll, måste alltför stränga restriktioner för elevintagningen, särskilt om de bestå flera år, anses olyckliga ej blott för seminariernas arbete utan även med hänsyn till elevkårens goda rekrytering. Särskilt måste emellertid de år från år växlande intagningsantalen och de sena besluten därom avskräcka de värdefullare aspiranter, för vilka även andra banor erbjuda goda möjligheter. Tyvärr synes det dock alltfört omöjligt att planera elevintagningen för mer än det instundande läsåret.

Beträffande proportionen mellan manliga och kvinnliga elever, som böra intagas i folkskoleseminarierna, synes intet vara att erinra mot överstyrelsens förslag. Det måste — med hänsyn till att arbetslösheten, åtminstone så länge beredskapsinkallelserna fortfara, är mycket mera framträdande bland folkskollärarinnorna än bland deras manliga kolleger — ligga i lärarinnornas eget intresse att nämnda proportion tillfälligt förskjutes från det normala, så att jämförelsevis flera manliga än kvinnliga lärare utbildas. Det säger sig självt, att därmed intet för framtiden avgjorts rörande den ur undervisningsväsendets synpunkt önskvärda proportionen mellan manliga och kvinnliga lärare.

Elevintagningen bör enligt min mening ske vid de av överstyrelsen föreslagna seminarierna. De av överstyrelsen anförda skälen för förslaget synas övertygande. För elevintagning vid seminariet i Luleå kunna väl i huvudsak i år åberopas samma skäl, som motiverade intagningen av seminariets nuvarande första klass, men skälen äga efter sistnämnda intagning icke samma styrka.

Jag föreslår sålunda, i enlighet med vad skolöverstyrelsen förordat, att vid vart och ett av folkskoleseminarierna i Göteborg, Linköping, Lund och Uppsala skall intagas en klassavdelning om 24 manliga elever, vid folkskoleseminariet i Stockholm en lika stor klassavdelning kvinnliga elever samt vid folkskoleseminariet i Umeå en klassavdelning om 12 manliga och 12 kvinnliga elever, allt på fyraårig linje.

Beträffande folkskoleseminariernas *organisation* har besparingsberedningen föreslagit, att ett enkelseminarium skall nedläggas och en ny studentlinje för kvinnliga elever inrättas. Ehuru jag, såsom av det förut anförda framgår, icke har något att invända mot förslagets tendens, kan jag av samma skäl, som föranlett skolöverstyrelsens avstyrkande utlåtande, icke biträda detsamma. Någon ny studentlinje kan för närvarande icke sättas i verksamhet, och någon definitiv minskning av seminarieorganisationen kan ej heller göras. Icke heller är jag beredd att föreslå temporärt nedläggande av något seminarium, då de med en sådan åtgärd förenade organisatoriska olägenheterna synas mig vida större än de därmed förknippade ekonomiska fördelarna. Jag erinrar även, att samma ståndpunkt kommit till uttryck i fjolårets riksdagsbeslut.

Ehuru försökslinjen för småskollärarinnors utbildning till folkskollärarinnor vid folkskoleseminariet i Falun icke kan sägas hava i alla avseenden

slagit väl ut, delar jag skolöverstyrelsens åsikt, att linjen bör bibehållas för att ytterligare prövas under de gynnsammare betingelser, som vid nästa elevintagning på linjen kunna väntas föreligga.

Den kritik, besparingsberedningen riktat mot samseminarierna, torde vara väl befogad. Det förslag om inställande av vissa byggnadsarbeten för samseminarier, som beredningen framställt, synes emellertid icke behöva föranleda någon åtgärd, enär redan sådana beslut föreligga beträffande byggnadsföretagen, att dessa icke kunna igångsättas utan förnyad utredning.

Besparingsberedningens förslag om indragning av lektorat vid dubbelseminarierna har biträts av statskontoret och skolöverstyrelsen. Då jag ej funnit hinder däremot möta, får jag föreslå, att en lektorstjänst vid ettvar av de sex dubbelseminarierna för folkskollärarytbildning indrages vid inträffande ledighet.

Vad beträffar *seminarielärarnas tjänstgöring* synas möjligheterna att sysselsätta de lärare, vilka ej kunna beredas full tjänstgöring vid sitt seminarium, under innevarande läsår hava blivit väl utnyttjade. Personliga lönefyllnader till övningslärare kunna icke anses hava medfört någon alltför betungande utgift för det allmänna. Bestämmelserna om fyllnadstjänstgöring och om personlig lönefyllnad torde böra oförändrade gälla för budgetåret 1942/43.

b) Kursverksamhet vid folkskoleseminarierna.

Skolöverstyrelsen hemställer, att den enligt överstyrelsens övertygelse synnerligen betydelsefulla kursverksamheten för *utbildande av hjälpklasslärare*, som efter medelsanvisning av 1938 års riksdag börjats år 1939 men på grund av det statsfinansiella läget under de följande åren inställts, nu måtte återupptagas.

Kurserna borde enligt överstyrelsens mening anordnas efter i huvudsak samma grunder som tidigare med en utbildningskurs vid folkskoleseminariet i Stockholm och en vid folkskoleseminariet i Göteborg. Vid seminariet i Stockholm borde beräknas avlöning till en extra ordinarie övningsskollärare jämte provårsarvode åt denne (300 kronor). Till arvoden åt föreståndare och föreläsare behövdes 11,600 kronor, till expenser 500 kronor och till stipendier åt deltagarna 4,500 kronor.

Förslag rörande hjälpklassundervisningens ordnande och främjande har framlagts av 1940 års skolutredning i ett den 12 februari 1942 avgivet betänkande, vilket för närvarande är föremål för remissbehandling. Då vid sådant förhållande skolöverstyrelsens här ifrågavarande framställning för närvarande icke synes mig böra upptagas till slutlig prövning, har jag låtit ur anslagsberäkningarna utgå de av överstyrelsen upptagna kostnader, som gälla utbildningskurser för hjälpklasslärare.

Departementschefen.

c) Anslagsberäkningar.

Anslaget till avlöningar vid folkskoleseminarierna, nu 2,192,500 kronor, disponeras enligt en på sid. 514 i statsliggaren införd avlöningsstat.

De olika posterna i avlöningsstaten för folkskoleseminarierna har *skolöverstyrelsen* för budgetåret 1942/43 beräknat på följande sätt:

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän. Vid beräkning av medelsåtgången på detta anslag för budgetåret 1942/43 hade *överstyrelsen* i överensstämmelse med nu gällande föreskrifter tagit hänsyn till den verkliga belastningen, så vitt denna varit möjlig att beräkna. Sålunda hade tjänstemännens löner beräknats med hänsyn till de löneklasser, inom vilka desamma verkligen komme att utgå. Såsom *överstyrelsen* tidigare meddelat, komme vissa lärare att under budgetåret 1942/43 få sin tjänstgöring helt förlagd till annan läroanstalt, och deras lön hade därför icke medräknats i här ifrågasvarande anslag. Till de ordinarie befattningshavarnas löner torde komma att erfordras 1,632,000 kronor.

Som *överstyrelsen* tidigare framhållit, måste en del seminarielärare antagas icke kunna få full tjänstgöring vid seminarierna under budgetåret 1942/43. Dessa lärare skulle såvitt möjligt beredas fyllnadstjänstgöring vid andra läroanstalter, varvid de, i likhet med vad för närvarande gällde, borde erhålla sin lön vid seminariet, under det att läroanstalten, där fyllnadstjänstgöringen fullgjordes, skulle till seminariet inleverera ett belopp, motsvarande vad som skulle ha tillkommit lärarna i fråga, om de avlönats såsom timlärare. *Överstyrelsen* beräknade, att ett sammanlagt belopp av omkring 90,000 kronor på detta sätt komme att inlevereras. Om denna summa frändroges från den ovannämnda behövliga lönesumman, erhöles ett belopp av 1,542,000 kronor, vilket alltså skulle utgöra det för budgetåret 1942/43 behövliga anslaget till befattningshavarnas löner. Därur torde även kunna utgå eventuell personlig lönefyllnad åt vissa övningslärare.

Kallortstilläggen under budgetåret 1942/43 kunde uppskattas till 6,000 kronor.

För sådan *vikariatsersättning*, som skulle utgå ur här förevarande anslagspost, erfordrades enligt rektorernas uppgifter omkring 4,000 kronor.

På *övergångsstat* vore numera endast uppförda en adjunkt och en lärare i trädgårdsskötsel. Båda komme att under budgetåret 1942/43 kvarstå på övergångsstaten. För deras avlöning erfordrades samma summa som under innevarande budgetår, 14,000 kronor.

Till bestridande av avlöningar till ordinarie tjänstemän torde *alltså* erfordras ett anslag av 1,566,000 kronor.

2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t.

a) *Arvoden åt seminarieläkare.* Minskningen i klassavdelningarnas antal föranledde en anslagsminskning på 1,000 kronor, varför anslagsposten torde böra uppföras med 8,100 kronor.

b) *Arvoden åt seminariebibliotekarier.* På grund av inskränkningen i seminariernas verksamhet torde anslaget kunna minskas med 500 kronor till 6,500 kronor.

c) *Arvoden åt biträden på rektorsexpeditionerna.* Anslaget torde böra uppföras med oförändrat belopp, 5,500 kronor.

d) *Särskilda arvoden vid provårseminarierna.* I enlighet med de grunder, som följts vid överstyrelsens framställning rörande särskilda arvoden vid provårsläroverken, finge överstyrelsen föreslå, att här ifrågavarande post uppfördes med 17,000 kronor. Härefter inginge ett arvode på 300 kronor till den extra ordinarie övningsskollärare, som enligt överstyrelsens förslag skulle anställas vid hjälpklasslärarkursen vid seminariet i Stockholm.

e) *Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker.* Till detta ändamål vore oförändrat anslag 5,600 kronor behöfligt.

f) *Arvoden vid kurser för utbildande av hjälpklasslärare.* I enlighet med vad överstyrelsen föreslagit rörande hjälpklasslärarutbildningens återupptagande, finge överstyrelsen här föreslå ett anslag av 11,600 kronor.

Det sammanlagda anslagsbehovet för här ifrågavarande arvoden och särskilda ersättningar skulle enligt nu återgivna beräkningar uppgå till 54,300 kronor.

3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. På grund av seminarieverksamhetens begränsning kunde detta anslag upptagas med lägre belopp än för närvarande. Till icke ordinarie lärare (utom tjänstledighetsvikarier) torde erfordras i runt tal 52,000 kronor, till extra ordinarie vaktmästare 33,500 kronor, till kallortstillägg 500 kronor och till tjänstledighetsvikarier 50,000 kronor eller sammanlagt 136,000 kronor.

4. Rörligt tillägg. Enligt överstyrelsens beräkningar komme rörligt tillägg under budgetåret 1942/43 att utgå på 1,843,000 kronor. Om tillägget beräknades efter 15 procent, skulle sålunda å här förevarande post föreligga ett anslagsbehov av omkring 276,500 kronor.

På grund av vad sålunda anförts har överstyrelsen hemställt att för budgetåret 1942/43 till folkskoleseminarierna i avlöningar måtte anvisas ett förslagsanslag av 2,032,800 kronor.

Mot överstyrelsens anslagsberäkningar har jag icke funnit annan anledning till erinran, än att, i enlighet med vad jag förut yttrat, ur beräkningarna böra utgå kostnaderna för utbildningskurser för hjälpklasslärare, nämligen avlöning till en extraordinarie övningsskollärare med ungefär 6,000 kronor samt arvoden med tillhopa 11,900 kronor. Med hänsyn härtill anser jag, att för nästa budgetår till avlöningar vid folkskoleseminarierna bör anvisas ett förslagsanslag av i avrundat tal 2,014,900 kronor, innebärande en anslagsminskning med 177,600 kronor.

Departementschefen.

5. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Omkostnader.

För täckande av folkskoleseminariernas omkostnader under innevarande budgetår utgår ett förslagsanslag av 240,000 kronor, vilket belopp fördelats på sätt framgått av följande uppställning.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår hemställt om ett anslag av 280,300 kronor att disponeras i enlighet med följande omkostnadsstat (de för innevarande budgetår anvisade beloppen angivas inom parentes):

Utgifter:

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	kronor	7,000	(6,000)
2. <i>Expenser, förslagsvis</i>	»	255,500	(218,500)
3. Övriga utgifter:			
a. Trädgårdarnas underhåll och skötsel, <i>förslagsvis</i>	kronor	37,500	(34,200)
b. Särskilda kurser och föreläsningar m. m., <i>förslagsvis</i>	»	2,600	(2,600)
	kronor	40,100	(36,800)
4. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	»	1,000	(1,000)
		Summa kronor	303,600 (262,300)

Särskilda uppbördsmedel:

1. Upplåtelse av lokaler, ersättning för lyse m. m.	kronor	3,300	(3,600)
2. Inkomster av trädgårdarna	»	20,000	(18,700)
		Nettoutgift kronor	280,300 (240,000)

Beträffande anslaget till *expenser* framhåller skolöverstyrelsen, att rektorerna meddelat, att medelsåtgången å den i anslaget ingående posten bränsle, lyse och vatten under budgetåret 1940/41 uppgått till 161,134 kronor. Genom cirkulär den 21 oktober 1941 hade överstyrelsen anmodat rektorerna att, i den mån så låte sig göra, genom avstängande av vissa lokaler inom seminariebyggnaderna söka spara på bränsle. Det vore möjligt, att å ifrågavarande post belöpande kostnader härigenom skulle kunna för budgetåret 1942/43 hållas vid 155,000 kronor. Även den i anslaget ingående posten övriga *expenser* torde böra höjas något på grund av de ökade krav på anslaget, som ställdes genom städpersonalens ökade lönekrav. Rektorerna hade föreslagit höjning av anslaget till 101,600 kronor, men det syntes överstyrelsen, som om anslaget skulle kunna begränsas till 100,500 kronor. Häre inginge även det belopp, 500 kronor, som enligt överstyrelsens förslag vore behövt till *expenser* vid kurserna för hjälpklasslärare.

Det sammanlagda förslagsanslaget till *expenser* borde enligt dessa beräkningar uppföras med $(155,000 + 100,500 =)$ 255,500 kronor.

I fråga om anslaget till *trädgårdarnas underhåll och skötsel* hade rektorerna för nästa budgetår föreslagit en höjning på omkring 2,000 kronor. Med hänsyn till de ökade lönekraven från trädgårdsarbetarnas sida samt höjda kostnader i övrigt, syntes denna höjning överstyrelsen motiverad. Överstyrelsen ville därför föreslå, att nettoanslaget höjdes till 17,500 kronor. Brutto-utgifterna beräknades till 37,500 kronor och inkomsterna till 20,000 kronor.

Enligt från rektorerna infordrade uppgifter hade under budgetåret 1940/41 från anslagsposten för *sjukvård m. m.* utgått ersättningar åt verksläkare, för sjukhusvård och medicin samt annan sjukvårdskostnad ävensom begravningshjälp med 7,535 kronor. Då lärarpersonalen under budgetåret 1942/43 bleve av mindre omfattning, beräknade överstyrelsen att ett anslag av 7,000 kronor bleve tillräckligt.

Överstyrelsen anmärker slutligen att höjningen i anslagsbehovet, jämfört med innevarande budgetår, i huvudsak betingas av ökade kostnader för bränsle och städning.

Skolöverstyrelsens anslagsberäkningar ha icke givit mig anledning till annan erinran än att anslagsposten expenser bör uppföras med 255,000 kronor, sedan av förut berörda skäl delposten övriga expenser minskats med 500 kronor, som avsetts till expenser vid utbildningskurser för hjälpklasslärare. Jag förordar, att för budgetåret 1942/43 till omkostnader vid folkskoleseminarierna anvisas ett förslagsanslag av 279,800 kronor, innehållande en anslagshöjning med 39,800 kronor.

Departement-
schefen.

6. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.

För innevarande budgetår har till ifrågavarande ändamål anvisats ett reservationsanslag av 40,000 kronor. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att denna medelsanvisning innebar en allvarlig reduktion i förhållande till tidigare anslag. Rektorerna hade nu begärt anslaget höjning till ungefär 50,000 kronor för den händelse klassuppsättningen bleve den överstyrelsen föreslagit. Måhända kunde någon minskning i sistnämnda summa ske, men då åtgången på slöjdmateriel vore stor i nybörjarklasserna och då priserna stigit betydligt, borde minst 45,000 kronor beräknas för de vanliga utgifterna på denna post. Därtill komme, att ett anslag på omkring 3,000 kronor enligt förste gymnastikkonsulentens beräkning vore oundgängligen nödvändigt för reparation och komplettering av gymnastikredskapen vid seminariet i Kalmar, av vilka en stor del förslitits och kasserats, så att bland annat ribbstolar och bomsystem för närvarande saknades. Överstyrelsen funne sålunda ett anslagsbehov för här ifrågavarande ändamål, uppgående till $(45,000 + 3,000 =) 48,000$ kronor föreligga.

Överstyrelsens beräkningar hava icke givit mig anledning till erinran, varför jag förordar, att detta anslag för nästa budgetår bestämmes till 48,000 kronor, vilket innebär en anslagshöjning med 8,000 kronor jämfört med medelsanvisningen för innevarande budgetår.

Departement-
schefen.

7. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Avlöningar.

a) Elevintagningen och organisationen.

1936 års organisation för småskollärrarinnutbildningen framgår av följande uppställning:

Dubbelseminarier:	{ Strängnäs Skara Landskrona	} II-årig linje
	{ Härnösand Växjö	
Enkelseminarier:	{ Haparanda Lycksele	
		} III-årig linje

Den *normala organisationen* omfattar alltså åtta tvååriga och två treåriga utbildningslinjer med en examinationskapacitet — vid normal klass-numerär, 24 elever — av 240 examinander per år.

Den senaste elevintagningen vid småskoleseminarierna skedde, såsom i inledningen nämndes, år 1940, då sammanlagt 40 elever intogos i första klassen av seminarierna i Landskrona och Växjö.

Elevintagningen för läsåret 1942/43.

Skolöverstyrelsen föreslår intagning av två klassavdelningar på tvåårig och två på treårig linje vid seminarierna i Landskrona, Strängnäs, Lycksele och Haparanda.

Överstyrelsen funne, heter det i dess framställning, av utredningen rörande lärarbehovet och lärartillgången framgå, att det nuvarande överskottet på småskollärarinnor komme att bli i huvudsak absorberat under läsåret 1944/45. Detta gällde emellertid endast, ifall läraröverskottet varit mera rörligt, än vad nu vore förhållandet. Det vore emellertid, såsom förut berörts, icke uteslutet, att denna brist på rörlighet kunde skapa ett ersättningsbehov av nya lärarinnor, långt innan överskottet försvunnit. I varje fall komme arbetslösheten att hävas åtskilligt tidigare i södra och mellersta Sverige än i norra. Av denna anledning syntes det ändamålsenligt, att en viss, ehuru begränsad examination — av exempelvis blott 2 klassavdelningar — verkställdes i södra Sverige år 1944. Möjligen kunde då den examination av omkring 350 nya lärare — motsvarande i runt tal 15 klassavdelningar — som enligt det föregående skulle varit behövlig år 1945, minskas till 13 avdelningar.

Härav följde, att intagningen på den tvååriga linjen år 1942 borde inskränkas till 2 klassavdelningar. På den treåriga linjen borde intagning kunna ske i full utsträckning år 1942 (= 2 klassavdelningar), eftersom de elever, som intoges där, ej utexaminerades förrän år 1945.

De tvååriga seminarier, vid vilka intagning skulle ske år 1942, borde, som nämnts, ligga i södra och mellersta Sverige. Lämpigast bleve därvid att välja seminarierna i Landskrona och Strängnäs, ej blott med tanke på läget utan även ur ekonomisk synpunkt, enär seminarielärarnas tjänstgöring därigenom kunde ordnas på ett för staten ekonomiskt mera tillfredsställande sätt, än om intagningen förlades till två andra seminarier.

Under år 1943 och åren därefter måste däremot elevintagning ske, ej blott av så många klassavdelningar, som seminarierna normalt avsetts att mottaga, utan åtskilligt därutöver. Det kunde naturligtvis ifrågasättas, hurvida det vore ändamålsenligt att som överstyrelsen föreslagit begränsa

intagningen år 1942, när man vore medveten om att den erforderliga intagningen år 1943 och därefter bleve så stor, att särskilda åtgärder syntes behöva vidtagas, för att seminarierna skulle kunna mottaga alla nya elever. Ur ekonomisk synpunkt vore det sannolikt fördelaktigare, att redan år 1942 effektivt utnyttja hela seminarieorganisationen, varigenom de särskilda åtgärderna kunde uppskjutas ännu något år. Överstyrelsen hade emellertid icke velat gå på denna linje, då därigenom arbetslöshetstiden för småskollärarynnorna skulle något förlängas. Arbetslösheten bland dessa lärare vore ju av gammalt datum, och när det nu omsider skönjdes ett slut på densamma, vore det önskvärt, att avvecklingen icke fördröjdes. För småskollärarynnorna vore det ur psykologisk synpunkt av mycket stor betydelse, att arbetslösheten snarast möjligt hävdades, och att examinationen icke dessförinnan på allvar igångsattes.

Statskontoret, som i likhet med skolöverstyrelsen finner ådagalagt, att ett större antal elever än småskoleseminarierna normalt äro anpassade för måste intagas för läsåret 1943/44, därest intagningen för instundande läsår sker i enlighet med överstyrelsens förslag, vill, då nämnda anordning synes ämbetsverket föga ändamålsenlig ur statsfinansiell synpunkt, förorda, att i stället elever för instundande läsår intagas i första klassen vid samtliga småskoleseminarier.

Såväl *småskollärarynneföreningen* som *folkskollärarynneföreningen* hemställa, att någon elevintagning vid småskoleseminarierna för läsåret 1942/43 icke måtte beslutas.

De skäl skolöverstyrelsen anført för elevintagning i södra och mellersta Sverige vore enligt småskollärarynneföreningens mening icke bärande. Det behov av vikarier för kortare vikariat, som kunde uppstå under läsåret 1944/45 i nyssnämnda landsdelar, kunde, därest läraröverskottet i norra Sverige skulle visa sig så föga rörligt som överstyrelsen förmodat, med största säkerhet antagas bliva fyllt av pensionerade lärare och annan i södra Sverige lokaliserad reservarbetskraft.

Även förslaget om elevintagning vid de treåriga seminarierna i Lycksele och Haparanda år 1942 ingåve föreningen starka betänkligheter. Som skolöverstyrelsen framhållit, funnes i Norrland den största delen av småskollärarynnöverskottet, och det förefölle icke troligt, att detta skulle vara absorberat efter tre år. Enligt undersökningar av anställningsförhållandena för småskollärarynnor, vilka föreningen årligen företagit under åren 1930/40, hade vid Haparanda seminarium under åren 1930/39 utexaminerats 98 lärarynnor. Av dessa hade den 1 april 1941 endast 1 vunnit ordinarie anställning. 4 hade plats som biträdande lärarynnor och 6 som lärarynnor vid mindre folkskolor. Under tiden 1930/40 hade vid Lycksele seminarium utexaminerats 116 lärarynnor. Av dessa hade vid nyssnämnda tidpunkt 10 vunnit ordinarie anställning, medan 1 fått plats som biträdande lärarynna och 6 som lärarynnor vid mindre folkskolor.

Föreningen ansåge, att förtidsutexaminering av småskollärarynnor för att undvika senare, större belastning av seminarieorganisationen icke behövde eller borde förekomma.

Seminarieorganisationen.

Skolöverstyrelsen erinrar om den i inledningen (sid. 5) nämnda *utredning* rörande möjligheterna till förenkling av småskoleseminarieorganisationen, som överstyrelsen anbefallts företaga. Av vad överstyrelsen förut anfört framginge emellertid, att den nuvarande seminarieorganisationen behövde anlitas i sin helhet redan från och med 1943. Överstyrelsen kunde därför nu lika litet som förra året föreslå någon definitiv inskränkning av seminarieorganisationen. Tvärtom syntes det bliva nödvändigt att inom kort utöka organisationens examinationskapacitet. Det vore därför icke möjligt att minska seminariernas antal. Visserligen skulle man genom sammanslagning av tvenne enkelseminarier till ett dubbelseminarium, såsom departementschefen enligt föregående års seminarieproposition antytt, vinna en ekonomisk fördel utan att examinationskapaciteten därigenom minskades, men man förlorade därigenom den *expansionsmöjlighet*, som funnes i den nuvarande organisationen och som man inom något år bleve i behov av att använda. Den utredning, som överstyrelsen blivit anbefalld att utföra, syntes därför böra i första hand omfatta en undersökning av de möjligheter, som förefunnes, att så effektivt som möjligt utnyttja de nuvarande seminariernas utvidgningsmöjligheter, varigenom man kunde undvika inrättande av nya seminarier med de konsekvenser i ekonomiskt hänseende, som detta skulle medföra.

Då de framställningar om åtgärder, vari utredningen utmynnar, icke synas kunna i detta sammanhang bliva föremål för slutlig prövning, lämnas här endast en kortare redogörelse för utredningen.

Examinationsbehovet. Efter en ingående diskussion av de faktorer, som bestämma behovet av nya småskollärare, finner överstyrelsen, att examinationsbehovet, som redan för år 1945 skulle överstiga de nuvarande seminariernas kapacitet, *från och med 1946* åtminstone tio år framåt komme att uppgå till ungefär 20 klassavdelningar, vilket antal dock försiktigtvis borde anses såsom ett maximum.

Examinationskapaciteten hos småskoleseminarieorganisationen skulle alltså behöva fördubblas. Därvid borde man i första hand tillse, att de nuvarande seminariernas utvidgningsmöjligheter tillvaratoges. Efter undersökning av dessa möjligheter hade överstyrelsen funnit, att utom seminarierna i Landskrona, Skara och Strängnäs jämväl seminarierna i Härnösand och Växjö kunde utan större kostnader, vad lokalerna beträffade, drivas som dubbelseminarier. Lokalerna för seminarierna i Haparanda och Lycksele tilläte däremot icke dessa seminariers ombildande till dubbla, så länge utbildningen vid dem vore treårig. De skäl, som motiverat denna längre utbildningsform — hänsynen till lägre förkunskaper hos eleverna och behovet av särskild utbildning för tjänstgöring vid de i Norrland vanliga mindre folkskolorna — hade numera för Lyckseleseminariets del mist åtskilligt av sin betydelse. Överstyrelsen räknade därför med att detta seminarium inom en snar framtid skulle kunna inrättas för tvåårig utbildning. Dess lokaler skulle då hjälpligt kunna rymma dubbla klassavdelningar.

Av det anförda framginge, att den nuvarande småskoleseminarieorganisationen utan större svårigheter kunde utvidgas till att omfatta sex dubbelseminarier och ett enkelseminarium (Haparanda). Denna organisation borde träda i verksamhet 1943.

Examinationskapaciteten hos denna nya organisation skulle komma att omfatta ($6 \times 2 + 1 =$) 13 klassavdelningar. Organisationen vore alltså tillräcklig år 1943, men redan 1944 torde den vara otillräcklig. Det vore då givetvis av vikt att i tid söka lösa frågan om den ökade examinationen på ett sådant sätt, att man undveke upprättande av nya seminarier. Det kunde måhända synas för tidigt att redan nu föreslå någon lösning av detta problem. Överstyrelsen hade dock ansett det nödvändigt att påpeka det samma och ville därjämte antyda två sätt, på vilka behovet av ytterligare höjd examinationskapacitet syntes — åtminstone provisoriskt — kunna lösas:

- 1) ytterligare utvidgning av de nuvarande småskoleseminarierna,
- 2) utnyttjande av folkskoleseminarierna.

Vad den första utvägen beträffade, syntes det icke omöjligt att — såsom en provisorisk åtgärd — upprätta ytterligare en examinationsavdelning vid åtminstone fem av seminarerna. I vissa fall kunde dessa avdelningar inrymmas i seminariebyggnaden, i andra fall torde man behöva förhyra lokaler i seminariets närhet. Däremot mötte det mycket stora svårigheter att utvidga övningsskolan, så att den kunde tillfredsställa det behov av praktiska övningar, som uppstode vid ett sådant tredubbelt seminarium. För att dock kunna ge seminarieeleverna den praktiska övning, som vore erforderlig, torde det i sådana fall bli nödvändigt att söka samarbete med samhällets folkskolor på ett intimare sätt än hittills. Då det emellertid skulle bli erforderligt att mera regelbundet anlita folkskolans lärare såsom handledare i större eller mindre utsträckning, torde det bli oundgängligt att ekonomiskt ersätta dem för det besvär och arbete, detta vållade. Överstyrelsen vore icke beredd att nu ingå på frågan om storleken av denna ersättning, men funne dock sannolikt, att en på detta sätt ordnad praktisk utbildning skulle ställa sig ekonomiskt fördelaktigare för staten, än om ytterligare ett antal övningsskollärare skulle anställas vid de ifrågasvarande seminarerna.

På det nu nämnda sättet skulle examinationskapaciteten kunna provisoriskt höjas med 5 klassavdelningar.

Den andra utvägen, på vilken man skulle kunna vinna en vidgad examination, vore att, i den mån så läte sig göra, anlita folkskoleseminarierna för utbildning jämväl av småskollärarinnor. Detta bleve möjligt under den tid, då folkskoleseminarierna vore tvingade att begränsa sin normala verksamhet. Såsom framginge av det tidigare anförda, bleve detta fallet under ännu några år. Ett förläggande av småskollärarinneutbildning till vissa folkskoleseminarier skulle innebära ett effektiviserande av folkskoleseminarieorganisationen under denna tid. Särskilt vore de kvinnliga seminarerna ägnade härför, i synnerhet om det skulle visa sig, att examinationen av kvinnliga folkskollärare en längre tid måste begränsas.

Kostnader. Överstyrelsen redogör ingående för de kostnader för byggnadsarbeten — flertalet redan förut beslutade — och lärarlöner, som skulle bli en följd av utvidgningsprogrammet för småskoleseminarierna. Samtliga byggnadsarbeten borde påbörjas i så god tid, att de kunde avslutas senast som-

maren 1944. Ett par redan uppgjorda ombyggnadsförslag tarvade omarbetning. Till nyssnämnda kostnader komme givetvis också ökade kostnader i fråga om avlöning till icke-ordinarie lärare, omkostnader, materiel m. m. Då emellertid utvidgningarna icke krävde några särskilda ökade kostnader under budgetåret 1942/43, hade överstyrelsen icke funnit anledning föreligga att redan nu framlägga mera detaljerade kostnadsberäkningar.

Skolöverstyrelsen hemställer sålunda endast, att småskoleseminarierna i Härnösand, Lycksele och Växjö må från och med den 1 juli 1943 ombildas till dubbla, tvååriga småskoleseminarier, samt att åtgärder vidtagas för att de av riksdagen tidigare beslutade byggnadsarbetena vid småskoleseminarierna måtte bli va igångsatta i så god tid, att de hinna slutföras under sommaren 1944.

Besparingsberedningen finner efter granskning av det av skolöverstyrelsen den 24 januari 1941 framlagda utredningsmaterialet (propositionen 1941: 177) starka skäl tala mot en beskärning för närvarande av småskoleseminarieorganisationens examenskapacitet.

Vid sådant förhållande borde uppmärksamheten riktas på frågan om möjligheterna att vidtaga organisatoriska åtgärder, ägnade att förbilliga seminarieorganisationen utan att därför minska dess examinationskapacitet. I sådant syfte ville beredningen emellertid för närvarande endast understryka, att en koncentration av småskoleseminarieundervisningen till ett mindre antal dubbelseminarier borde vara möjlig och kostnadsbesparande. Även inom ramen för dylika seminarier borde kunna vinnas den elasticitet, som prövades behövlig med hänsyn till behovet av tillfälliga utvidgningar.

En reservant i beredningen ifrågasätter, att frågan om inrättande av ettåriga kurser för studentskors utbildning till småskollärarinnor upptages till omprövning.

Av *statskontoret* framhålles, att om dess förslag rörande elevintagningen vid småskoleseminarierna för instundande läsår följdes, ställningstagandet till frågan om en utvidgning av dessa seminarier tillsvidare syntes kunna anstå, och därmed spörsmålet om nya kapitalinvesteringar i seminariebyggnaderna ställas på framtiden.

Den tidsfrist, som därigenom skulle vinnas, borde användas för att ytterligare överväga frågan om det lämpligaste sättet att tillgodose det beräknade behovet av ökat antal småskollärarinnor.

Ämbetsverket anslöte sig till överstyrelsens förslag om en ombildning av Lycksele-seminariet från tre- till tvåårigt. För fyllande av ett maximibehov av småskollärarinnor borde möjligheterna att temporärt förlägga en icke oväsentlig del av småskollärarytbildningen till de folkskoleseminarier, vid vilka någon nyintagning av elever icke ifrågakommit under de senaste åren, särskilt uppmärksammas. Härigenom bleve de vid dessa folkskoleseminarier inrättade övningsskolorna utnyttjade. Helt uteslutet torde icke vara att, om dylika åtgärder vidtoges, kapitalinvesteringar i nya seminariebyggnader åtminstone tills vidare kunde undvikas. Vid nu åsyftade övervägande borde även — såsom besparingsberedningen understrukt — särskilt uppmärksammas frågan om möjligheterna att vidtaga organisatoriska åtgärder, som för-

billigade seminarieorganisationen, utan att därför examinationskapaciteten förminskades. Särskilt syntes det ligga nära till hands att öka antalet elever i klassavdelningarna, vilket vid senaste omorganisation begränsats ganska avsevärt.

Mot statskontorets sist återgivna uttalande — angående högre elevantal i klasserna — riktar *skolöverstyrelsen* i sitt yttrande den 10 februari 1942 en bestämd gensaga under hänvisning till den stora vikt, som vid genomförandet av 1936 års seminarieform fästes vid regleringen av klassnumerären.

Beträffande utgångspunkterna för en beräkning av lämplig *elevintagning* vid småskoleseminarierna gäller, kanske i än högre grad, rörande arbetslöshetssiffrorna och utsikterna för lärarbehovet detsamma som jag förut yttrat i samband med frågan om elevintagningen vid folkskoleseminarierna. Vidare måste man hålla i minnet, att arbetslösheten inom småskollärarkåren är mycket större än bland folkskollärarna — stor även under nuvarande beredskapsinkallelser, vilka gynna småskollärarinnorna endast med ett relativt litet antal vikariattillfällen — och av gammalt datum, att rationaliseringen av folkskoleväsendet främst går ut över de tjänster, som stått öppna för lärare med småskolekompetens, samt att en mycket stor reserv finnes av vid arbetslöshetsundersökningen frånräknade småskollärarinnor, vilka för närvarande icke äro arbetssökande på lärarbanan men mycket väl kunna fylla ut en brist på korttidsvikarier och i flertalet fall ej äro att anse såsom mindre önskvärd arbetskraft.

Departement-
schefen.

Det anförda synes mig visa, att risken för en felkalkyl rörande det framtida lärarbehovet är större, vådan av för stor examination mera påtaglig, men nackdelarna av för litet tillskott till arbetskraften mindre här än i fråga om folkskollärarna. Av dessa skäl måste jag i likhet med *skolöverstyrelsen* bestämt avvisa tanken på att — i syfte att av ekonomiska skäl undvika en senare toppbelastning av seminarieorganisationen — redan i år taga in fullt antal elever vid alla seminarier och därmed medvetet förlänga arbetslöshetens bestånd. Men även *skolöverstyrelsens* intagningsförslag synes mig ägnat att ingiva betänkligheter. Det synes mig icke lika starkt grundat som förslaget beträffande folkskoleseminarierna. Överstyrelsens starka hänsynstagande till småskolläraröverskottets lokalisering framför allt, relativt sett, till Norrland och dess lokalbundenhet — vilken i verkligheten till och med torde vara större än arbetslöshetsundersökningens resultat angiver och även i viss utsträckning torde gälla dem, som förklarat sig villiga till tjänstgöring var som helst — synes visserligen fullt motivera den föreslagna elevintagningen i Landskrona och Strängnäs seminarier. Erfarenhet har i själva verket redan erhållits av viss knapphet på lärare med småskolekompetens i södra Sverige. Däremot kan jag icke anse övervägande sannolikhet tala för att småskolläraröverskottet år 1945 kommer att vara hävt i Norrland, och har icke blivit övertygad om lämpligheten av att då utexaminera

två klasser småskollärarinnor i de två län, där tillgången på småskollärare är relativt störst och anställningsförhållandena för de sista åren utexaminerade lärare varit exceptionellt dåliga. För att bereda goda läraraspiranter i övre Norrland, vilka nu i två år saknat möjlighet att inom landsdelen vinna småskolläraryt utbildning, tillfälle till sådan, synes intagning av en klassavdelning på treårig linje vara tillfyllest.

Jag föreslår därför, att en klassavdelning om 24 elever för instundande läsår intages vid vart och ett av småskoleseminarierna i Landskrona, Strängnäs och Lycksele, men däremot icke vid seminariet i Haparanda. Lycksele seminarium synes nämligen av ekonomiska och rekryteringsskäl böra före seminariet i Haparanda ifrågakomma för elevintagningen.

I fråga om småskoleseminariernas *organisation* göra sig liknande synpunkter gällande som beträffande folkskoleseminarierna. En synnerligen önskvärd koncentration av undervisningen till större anstalter kan icke vinnas genom att definitivt nedlägga något av de nuvarande seminarierna, vilka alla inom kort komma att behövas, men vinnes om några år, då alla seminarierna utom det i Haparanda skulle behöva utnyttjas för dubbla eller tredubbla klassuppsättningar. Temporärt nedläggande av de seminarier, som till hösten komma att sakna elever, bör ej komma i fråga. Beträffande verksamhetens omfattning vid småskoleseminarierna för närvarande och, enligt olika alternativ, instundande hösttermin hänvisar jag till följande tablå.

Tablå, visande klassavdelningarna i småskoleseminarierna dels vårterminen 1942, dels ock höstterminen 1942 enligt olika alternativ.

Småskoleseminariet i	Vårterminen 1942	Höstterminen 1942	
		utan intag- ning	enligt över- styrelsens förslag
Strängnäs	II ³ 21	—	I ² (24)
Skara	—	—	
Landskrona	II ³ 20	—	I ³ (24)
Härnösand	—	—	
Växjö	—	—	
Haparanda	III ³ 20	—	I ³ (24)
Lycksele	III ³ 24	—	I ³ (24)
Summa	Avgående: 85	—	96 elever

De avgöranden, som skolöverstyrelsen äskar rörande enkelseminariers omorganisation till dubbla samt om igångsättande av vissa byggnadsarbeten för småskoleseminarierna, behöva ej ännu träffas. Däremot kommer jag att granska de ifrågasatta byggnadsföretagen och, därest ytterligare utredningar eller åtgärder erfordras för att möjliggöra deras omedelbara igångsättande, underställa Kungl. Maj:t de förslag, som i sådant hänseende må befinnas påkallade.

Övriga förslag rörande småskollärarytbildningens framtida yttre och inre organisation synas icke för närvarande påkalla något yttrande.

b) Anslagsberäkningar.

För innevarande budgetår är till avlöningar vid småskoleseminarierna anvisat ett förslagsanslag å 457,600 kronor, vilket disponeras i enlighet med en i statsliggaren på sid. 518 införd avlöningsstat.

Rörande medelsbehovet för budgetåret 1942/43 har *skolöverstyrelsen* anfört följande:

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän. Vid beräkning av medelsåtgången för budgetåret 1942/43 på denna anslagspost hade överstyrelsen endast tagit hänsyn till anslagets verkliga belastning, så vitt denna varit möjlig att bedöma.

Till lön åt de ordinarie tjänstemännen, inberäknat kostnader för kallortstillägg och vikariatsersättningar, torde erfordras 344,000 kronor.

Liksom vid folkskoleseminarierna komme även vid småskoleseminarierna vissa lärare att under budgetåret 1942/43 erhålla fyllnadstjänstgöring vid andra läroanstalter. Det belopp, som i följd därav komme att inlevereras till seminarierna och borde frändragas nyssnämnda lönekostnad, kunde uppskattas till 16,000 kronor.

Enligt dessa beräkningar bleve *medelsbehovet på här ifrågavarande post 328,000 kronor*. Därav torde även kunna utgå eventuell personlig lönefyllnad åt vissa övningslärare.

2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. Å samtliga hithörande delposter borde upptagas oförändrade belopp, eller således:

- a. Arvoden åt *seminarieläkare*: 2,150 kronor.
- b. Arvoden åt *seminariebibliotekarier*: 2,200 kronor.
- c. Arvoden åt *biträden på rektorsexpeditionerna*: 1,100 kronor.
- d. Tilläggsarvoden åt *lärare i trädgårdsskötsel*: 1,050 kronor.
- e. Arvode åt ett *biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele*: 1,300 kronor.

Det erforderliga sammanlagda anslaget för här ifrågavarande arvoden och ersättningar skulle sålunda för budgetåret 1942/43 uppgå till 7,800 kronor.

3. Arvoden till övrig icke-ordinarie personal. Det behövliga anslaget på denna delpost kunde uppskattas på följande sätt:

Till extra lärare (inklusive vakansvikarier), timlärare, extra vaktmästare samt till personlig lönefyllnad åt vissa vaktmästare	kronor 48,000
Till tjänstledighetsvikarier	» 15,000
Till gottgörelse enligt § 3 mom. 4 a) kungörelsen 1939: 478 ..	» 600
	<hr/> kronor 63,600.

Enligt upplysningar från rektorerna hade enbart lönen till tjänstledighetsvikarierna under budgetåret 1940/41 förorsakat en kostnad av ungefär 18,400 kronor.

Anslagsbehovet kunde beräknas till i runt tal 64,000 kronor.

4. Rörligt tillägg. Enligt överstyrelsens beräkningar skulle rörligt tillägg under budgetåret 1942/43 komma att utgå på omkring 405,000 kronor. Om tillägget beräknades efter 15 procent, bleve det *behövliga anslaget* 60,750 kronor eller i runt tal 60,000 kronor.

På grund av vad sålunda anförts har överstyrelsen hemställt, att till Småskoleseminarierna: Avlöningar måtte för budgetåret 1942/43 anvisas ett förslagsanslag av 459,800 kronor.

Departementschefen.

Överstyrelsens anslagsberäkningar hava icke givit mig anledning till erinran. Då emellertid enligt mitt förslag någon lärarimneutbildning icke kommer att bedrivas vid seminariet i Haparanda instundande budgetår, torde de beräknade arvoden å seminarieläkare, bibliotekarier och rektorsbiträden kunna nedsättas till respektive 1,950, 2,000 och 1,000 kronor och till extra lärare med flera endast behöva beräknas 41,000 kronor. Sammanlagda anslaget till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, bör efter dessa beräkningar upptagas till 7,300 kronor och avlöningar till övrig icke-ordinarie personal till 57,000 kronor. I anledning av det anförda förordar jag, att för nästa budgetår till avlöningar vid småskoleseminarierna anvisas ett förslagsanslag av i avrundat tal 452,300 kronor, vilket innebär en anslagsminskning med 5,300 kronor.

8. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Omkostnader.

För täckande av småskoleseminariernas omkostnader under innevarande budgetår utgår ett förslagsanslag av 57,400 kronor, vilket belopp fördelats på sätt framgår av följande uppställning.

Skolöverstyrelsen har beräknat anslagsbehovet för nästa budgetår till 73,400 kronor, varav 65,000 kronor att disponeras i enlighet med följande omkostnadsstat (de för innevarande budgetår anvisade beloppen angivas inom parentes):

Utgifter:

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	kronor	1,500	(1,750)
2. <i>Expenser, förslagsvis</i>	»	61,000	(53,800)
3. Övriga utgifter:			
a. Trädgårdarnas underhåll och skötsel, <i>förslagsvis</i>	kronor	7,700	(7,000)
b. Särskilda kurser och föreläsningar m. m.	»	700	(650)
		8,400	(7,650)
4. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	»	500	(500)
	Summa kronor	71,400	(63,700)

Särskilda uppbördsmedel:

1. Upplåtelse av lokaler, ersättning för lyse . . .	kronor	2,100	(2,300)
2. Inkomster av trädgårdarna	»	4,300	(4,000)
	kronor	6,400	(6,300)
	Nettoutgift kronor	65,000	(57,400).

Skolöverstyrelsens framställning utvisar, att överstyrelsen sökt vid anslagsberäkningarna minska anslagsbeloppen så långt detta ansetts möjligt. Ökningen med 7,600 kronor i anslagsbehovet för de i omkostnadsstaten angivna ändamålen hänför sig nästan uteslutande till anslagsposten för bränsle, lyse och vatten under förslagsanslaget till *expenser*. Överstyrelsens förslag innebär en avsevärd nedprutning av det belopp, seminariektorerna funnit erforderligt.

Av det av överstyrelsen föreslagna omkostnadsanslaget avses 4,700 kronor till en preparandkurs och 3,700 kronor till en kurs i hushållsgöromål vid seminariet i Haparanda.

Överstyrelsen erinrar om att vid tillkomsten av 1936 års seminarieorganisation en *preparandkurs* beräknades skola tills vidare ingå i organisationen vid seminariet i Haparanda. Ett stort behov föreläge av en sådan kurs, därest en tillfredsställande rekrytering skall kunna vidmakthållas vid nämnda seminarium. Preparandkursen hade hittills omfattat omkring 20 veckor. Kostnaderna kunde beräknas på följande sätt:

Timlärararvoden i kunskapsämnen 25 veckotimmar à 242 kronor	kronor	3,103
Timlärararvoden i övningsämnen 6 veckotimmar à 176 kronor »	»	542
Stipendier till 20 deltagare à 50 kronor	»	1,000
	Summa kronor	4,645.

Tidigare hade vid dessa kurser anslag utgått även till föreståndararvode, hyror m. m. Emellertid hade rektor icke begärt något föreståndararvode och då kursen under vårterminen 1943 kunde beredas plats i seminariets lokaler, bortföle hyreskostnad. De sammanlagda kostnaderna kunde alltså uppskat-
tas till i runt tal 4,700 kronor.

Vad därefter beträffade *kursen i hushållsgöromål* vore att märka, att denna kurs utgjorde ett obligatoriskt led i seminarieundervisningen. På grund av brist på lokaler kunde den emellertid icke bedrivas under pågående läsår utan

hade under en följd av år drivits som sommarkurs, till vars anordnande medel utgått ur omkostnadsstaten. Senast hade genom Kungl. Maj:ts beslut den 10 maj 1940 för en kurs sommaren 1940 anvisats 1,800 kronor, varav 1,000 kronor för anordnande av kursen och 800 kronor till stipendier åt elever. Då elevantalet i klass I läsåret 1942/43 beräknades till 24, behövde kursen dubblaras. Kostnaderna kunde beräknas på följande sätt:

Kurs 1:

Timlärararvode åt skolkökslärarinna	kronor 711	
Hyra för lokaler	» 200	
Bränsle, undervisningsmateriel m. m.	» 200	
Föreståndararvode	» 150	kronor 1,261
Kurs 2:	»	1,261
Stipendier, 24 stycken à 50 kronor	»	<u>1,200</u>
		Summa kronor 3,722,

eller i runt tal 3,700 kronor.

Departement-
mentschefen.

Av den ståndpunkt, jag intagit beträffande seminariet i Haparanda, följer ej blott att det av överstyrelsen för kurs i hushållsgöromål beräknade anslagsbehovet av 3,700 kronor bortfaller, utan även att anslaget till särskilda kurser och föreläsningar kan nedsättas med 200 kronor till 500 kronor. Däremot bortfaller ej behovet av anslag till preparandkursen, vilken är avsedd att hållas vårterminen 1943 för att förbereda elevintagningen samma år. Då jag i övrigt icke finner något att tillägga till eller ändra i överstyrelsens beräkningar, förordar jag, att till småskoleseminariernas omkostnader för instundande budgetår anvisas ett förslagsanslag av 69,500 kronor. Förslaget innebär en anslagsökning med 12,100 kronor.

I detta sammanhang får jag erinra, att Lycksele socken och Lycksele köping såsom gemensamma ägare till det markområde, som gränsar till den nuvarande seminarietomten i Lycksele, erbjudit sig att såsom gåva till Kungl. Maj:t och kronan överlämna ett område av cirka 1,200 kvadratmeter av nämnda markområde, vilket ansetts erforderligt för undervisningen i trädgårdsskötsel vid seminariet. På kronan skulle enligt gåvobrevet dock ankomma att bestrida kostnaderna för vederbörlig avstyckningsförrättning och lagfart. Då det gjorda erbjudandet torde böra godtagas, torde sagda kostnader få bestridas från ifrågavarande anslag.

9. Reservationsanslaget till Småskoleseminarierna:

Materiel, böcker m. m.

För innevarande budgetår har till ifrågavarande ändamål anvisats ett reservationsanslag av 7,000 kronor. Skolöverstyrelsen framhåller, att seminariernas rektorer i sina till överstyrelsen insända anslagsäskanden för budgetåret

1942/43 anhallit om höjning av anslaget till ungefär 9,300 kronor. Ehuru det syntes överstyrelsen möjligt att begränsa dessa krav något, vore dock viss ökning ofrånkomlig på grund av de höjda priserna på materiel, varför överstyrelsen ville föreslå en ökning med 600 kronor till 7,600 kronor.

Då utbildningsverksamhet enligt mitt förslag endast skall bedrivas vid tre seminarier, synes höjningen av detta anslag kunna något begränsas. Anslaget synes böra i riksstaten upptagas med 7,500 kronor, vilket innebär en höjning med 500 kronor.

Departement-
schefen.

10. Reservationsanslaget till fortbildningskurser för folk- och småskollärare.

a) Fortbildningskurser för folkskollärare.

1941 års riksdag (skrivelsen nr 284 sid. 20) har till fortbildningskurser för folk- och småskollärare anvisat ett reservationsanslag av 30,000 kronor. Dessa kurser äro att anse som ett led i strävandena att rationalisera folkskoleväsendet och äro avsedda för folkskollärare, vilka till följd av rationaliseringen bliva tvungna att bedriva sitt arbete i en för dem främmande, lägre skolform.

I det förslag av *skolöverstyrelsen*, som riksdagen lade till grund för sitt beslut, planerades kurserna att hållas under vårterminen 1942. Sedan rektorerna vid de seminarier, vid vilka kurserna varit avsedda att hållas, hos överstyrelsen framhållit, att stora pedagogiska fördelar vore förbundna med kursernas förläggande till höstterminens början, har överstyrelsen den 11 november 1941 anhallit, att kurserna måtte uppskjutas till höstterminen 1942.

I sin skrivelse den 9 december 1941 framhåller överstyrelsen, att vid bifall till nyssnämnda anhållan nytt anslag för fortbildningskurser icke bleve behövt för budgetåret 1942/43.

b) Fortbildningskurser för småskollärare.

Småskolläraryrkesföreningen har funnit den genom skolöverstyrelsens undersökning bestyrkta, mycket svåra arbetslösheten bland småskollärarinnorna böra föranleda hjälpåtgärder från statsmakternas sida och därvid föreslagit anordnande av fortbildningskurser för småskollärarinnor.

På 1930-talet anordnades, erinrar föreningen, för avhjälpande av arbetslösheten inom småskollärarkåren fortbildningskurser för i tjänst varande medlemmar av kåren. Genom kurserna bereddes arbetslösa lärarinnor tillfälle till vikariat och kursdeltagarna förbättrad utbildning. Sådan fortbildning finge även nu anses vara nödvändig för många lärarinnor, som på grund av rationaliseringen flyttades från landsbygden till städernas större klassavdelningar.

Genom beslut den 6 mars 1942 har Kungl. Maj:t bifallit skolöverstyrelsens anhållan om tillstånd att framskjuta fortbildningskurserna för folkskollärare.

Departement-
schefen.

Beträffande ifrågasatta fortbildningskurser för småskollärare vill jag framhålla följande. Av det föregående framgår, att av det befintliga, stora överskottet på småskollärarinnor endast en mindre del — utan reduktioner ungefär 400 av 1,100 — utgöres av sådana, som äro beredda att taga tjänst var som helst, medan återstoden icke önskar tjänstgöring utom visst, begränsat område. Det som binder de sistnämnda är uppenbarligen i regel hemmet — 82 procent äro och 7 procent ha varit gifta — troligen också i betydande utsträckning annat förvärvsarbete. Inom denna grupp kan icke något mera allmänt hjälpbehov antagas föreligga. Annorlunda förhåller det sig naturligtvis med den förstberörda, mindre gruppen. Emellertid måste de i denna grupp ingående lärarinnorna beräknas komma att i första hand få plats. Enligt skolöverstyrelsens beräkningar kommer visserligen under läsåret 1942/43 endast ett litet antal av de arbetslösa småskollärarinnorna att kunna beredas anställning, medan däremot under närmast därpå följande läsår nära 250 och under läsåret 1944/45 ungefär 350 nu arbetslösa småskollärarinnor skulle få arbete. Jag vill också erinra om vad jag tidigare anfört om redan iakttagna tecken på knapphet i tillgången på småskollärarinnor i vissa delar av landet.

Bland de arbetslösa småskollärarinnorna torde sålunda de mest konkurrenskraftiga redan instundande läsår kunna vinna anställning, medan flertalet av dem, som icke äro bundna av andra intressen, redan under läsåret 1943/44 böra kunna räkna på lärartjänstgöring. Härtill måste givetvis hänsyn tagas vid bedömningen av behovet av särskilda åtgärder för avhjälpande av rådande arbetslöshet bland dessa lärarinnor. Förslag till sådana åtgärder ha varit föremål för ingående prövning inom skolöverstyrelsen och ecklesiastikdepartementet. Jag torde få anledning återkomma till dessa spörsmål vid anmälan framdeles av frågan om anslag till folkskoleväsendet för nästa budgetår.

Anordnande av de föreslagna fortbildningskurserna för småskollärarinnor torde icke kunna anses erforderligt enbart för undanröjande av olägenheter, förbundna med rationaliseringen inom folkskoleväsendet. Vid sådant förhållande anser jag småskollärarinneförbundets framställning icke böra föranleda någon åtgärd.

Då således för budgetåret 1942/43 medel till fortbildningskurser icke behöva anvisas, *kan anslaget utgå ur riksstaten* för nämnda budgetår.

11. Reservationsanslaget till Allmänna studielånefonden.

Sedan år 1920 finnes inrättad en särskild fond — från och med budgetåret 1932/33 benämnd studielånefonden — vilken står under förvaltning av statskontoret och varur Kungl. Maj:t äger att årligen utdela lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade lärjungar vid offentliga

läroanstalter av olika slag. I samband med inrättandet år 1939 av en särskild fond för räntefria lån åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet, vilka studerande sedan dess ej längre beviljas lån ur den allmänna studielånefonden, har den ändringen vidtagits, att lån ur sistnämnda fond icke såsom förut tilldelas blott obemedlade utan även kunna erhållas av mindre bemedlade lärjungar. Med hänsyn till att numera två studielånefonder existera har i årets statsverksproposition brukats beteckningen *allmänna studielånefonden* för här ifrågavarande fond.

Bestämmelser om utdelning av lån från allmänna studielånefonden återfinnas numera i ett av Kungl. Maj:t den 30 december 1941 utfärdat reglemente (svensk författningssamling nr 1005).

Till kapitalinvestering i studielånefonden har riksdagen anvisat för budgetåren 1931/32 170,000 kronor, 1932/33 100,000 kronor, 1933/34 80,000 kronor, 1934/37 50,000 kronor och 1937/39 120,000 kronor. Sedan det för nästföljande budgetår anvisade anslaget icke tagits i anspråk, utan låneverksamheten bedrivits allenast med inflytande kapitalmedel, har för budgetåret 1940/41 åter 60,000 kronor investerats i fonden.

Kostnaderna för den nämnd, som jämlikt reglementet handlägger låneärendena, ha under senare år bestritts från ett av riksdagen under åttonde huvudtiteln anvisat ånslag. Till ersättning åt postverket för dess bestyr med studielånen är därjämte i riksstaten uppfört ett särskilt anslag.

Antalet sökta och beviljade lån samt de beviljade lånens sammanlagda belopp åren 1931—1940 ävensom summan av de för varje år disponibla medlen framgå av följande tabell:

Utdelnings- år	Fortsatta lån			Nya lån			Summa lån		Summa utdelade lån	Disponibla medel c:a
	sökta	beviljade	beviljade lån kronor	sökta	beviljade	nya lån kronor	sökta	beviljade		
1931 . . .	273	260	290,750	868	109	106,800	1,141	369	397,550	397,595
1932 . . .	252	223	218,800	998	74	67,700	1,250	297	286,500	286,564
1933 . . .	211	187	179,150	975	122	112,400	1,186	309	291,550	295,241
1934 . . .	228	211	200,000	1,065	126	125,400	1,293	337	325,400	327,203
1935 . . .	229	204	204,375	1,045	117	115,500	1,274	321	319,875	327,666
1936 . . .	214	204	201,400	1,046	149	149,250	1,260	353	350,650	350,672
1937 . . .	239	234	238,300	1,112	143	153,600	1,351	377	391,900	391,936
1938 . . .	270	267	286,025	1,104	129	135,900	1,374	396	421,925	420,774
1939 . . .	283	275	299,650	1,156	130	136,900	1,439	405	436,550	435,384
1940 . . .	262	177	163,700	864	64	56,300	1,126	241	220,000	221,000

I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (propositionen nr 177) beslöt 1941 års riksdag (skrivelsen nr 284), att de stipendier, som stode till för-

fogande för seminarieelever i allmänhet — benämnda de allmänna stipendierna till skillnad från de till vissa norrländska folk- och småskoleseminarier anknutna — skulle ersättas med studielån. Låneverksamheten skulle inordnas under studielånefonden, varur lån till seminarieelever jämväl förut beviljats, men en särskild del av fonden liksom också av det årliga anslaget för kapitalinvestering i densamma skulle förbehållas seminarieeleverna. Lånen till dessa elever skulle dock beviljas i samma ordning som lånen i övrigt.

I min anmälan av frågan om anslag för kapitalinvestering i studielånefonden för budgetåret 1941/42 framhöll jag (propositionen nr 177, sid. 63), att med det ökade behovet av studielån för seminarieeleverna komme att följa en avsevärd ökning för de första budgetåren av anslaget till kapitalinvestering i fonden. Allteftersom inbetalningar inflöte på de utdelade lånen, komme emellertid de behövliga investeringarna att avsevärt minskas, och det vore att vänta, att rörelsen efter någon tid kunde fullföljas med anlåtande enbart av inflytande kapitalmedel. Jag ville framhålla, att behovet av kapitalinvestering för studielånen till seminarieelever givetvis bleve beroende av i vilken omfattning elever komme att i fortsättningen intagas vid seminarierna. Beträffande lånen till studerande i övrigt framhöll jag att förhållandena framtvingat en skärpning av de bedömningsgrunder, som dittills följts vid utdelning av dessa lån. Vid den senaste utdelningen hade sålunda endast de allra mest meriterade sökandena erhållit nya lån. Fortsatta lån hade icke beviljats låntagare, som haft lån mer än fyra år eller avlagt sådan examen, att de genom denna erhållit möjlighet till inkomstgivande verksamhet, ej heller låntagare, som vid universiteten under läsåret 1939/40 åtnjtit statsstipendium. Vidare hade lånens maximumbelopp sänkts till 1,000 kronor.

1941 års riksdag anvisade för kapitalinvestering i studielånefonden i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1941/42 ett reservationsanslag av 200,000 kronor, varav 140,000 kronor avsågs för studielån till elever vid seminarier och 60,000 kronor för övriga studielån.

För den utdelning av sistberörda studielån, vilken beslöts den 20 juni 1941, disponerades dels nyssnämnda, av riksdagen anvisade anslagspost å 60,000 kronor, dels studielånefondens i statskontoret innestående disponibla tillgångar och under år 1941 intill den 1 juli enligt beräkning influtna, på år 1940 eller tidigare år belöpande amorteringar till ett sammanlagt belopp av omkring 220,000 kronor, eller tillhoppa omkring 280,000 kronor. Åt 135 av 175 sökande beviljades fortsatta lån å sammanlagt 140,600 kronor, medan nya lån beviljades 141 av 855 sökande med tillhoppa 139,100 kronor. Sammanlagda antalen voro alltså för sökta lån 1,030 och för beviljade lån 276. Totala utlåningssumman var 279,700 kronor.

Vid utdelningen den 28 november 1941 av studielån åt seminarieelever disponerades förutnämnda anslagspost å 140,000 kronor. Åt 11 av 12

sökande beviljades fortsatta lån å sammanlagt 10,800 kronor. Nya lån beviljades 136 av 166 sökande med tillhoppa 127,050 kronor. Sammanlagda antalet sökta lån var sålunda 178, beviljade 147. Totala utlåningssumman var 137,850 kronor.

Vid utdelningarna tillämpades ej fullt så stränga restriktioner som år 1940. Maximibeloppet höjdes till 1,200 kronor.

För *studielånen till elever vid folk- och småskoleseminarier* stå vid utgången av innevarande budgetår några inflytande kapitalmedel icke till förfogande. Som reservation å det för samma budgetår anvisade investeringsanslaget kvarstår endast ett outdelat belopp av omkring 2,000 kronor. Låneverksamheten är således helt beroende av anslaget för kapitalinvestering i allmänna studielånefonden.

Med hänsyn tagen till det jämfört med tidigare läsår avsevärt lägre elevantal, som under instundande läsår kommer att undervisas vid seminarierna, därest det av mig framlagda förslaget till elevintagning följes, synes ifrågavarande anslags för seminarieeleverna avsedda del kunna beräknas avsevärt lägre än motsvarande för budgetåret 1941/42 beviljade anslagspost. För erhållande av fortsatta lån hava 85 sökande anmält sig, medan 35 sökande anhålla om nya lån. Lånebehovet torde bliva tillfredsställande fyllt, om för de förra beräknas ett belopp av 80,000 kronor och för de senare 20,000 kronor, eller sålunda tillhoppa 100,000 kronor.

För *studielånen i övrigt* kan vid årets utdelning enligt uppgift från statskontoret disponeras sammanlagt ungefär 220,000 kronor. En kapitalinvestering för instundande budgetår av 60,000 kronor eller samma belopp, som föregående år anvisats för ändamålet, skulle alltså möjliggöra en låneutdelning av samma storlek som föregående år, vilket under förhandenvarande förhållanden får anses tillfredsställande.

Reservationsanslaget till Allmänna studielånefonden torde alltså för nästa budgetår böra beräknas till 160,000 kronor, varav avses:

1. För studielån till elever vid folk- och småskoleseminarier	kronor 100,000
2. För övriga studielån	» 60,000
	<hr/> Summa kronor 160,000.

Förslaget innebär en anslagsminskning med 40,000 kronor.

12. Sammanfattning.

Sammanfattningsvis innebära de av mig i det föregående verkställda anslagskalkylerna, att ifrågavarande anslag för nästa budgetår skulle uppföras med följande belopp, varvid för jämförelse jämväl angivas nu utgående anslag och i årets riksstatsförslag beräknade belopp:

Anslagsändamål	Nuvarande anslag, kronor	I statsverks- propositionen beräknat belopp, kronor	Nu föreslaget belopp, kronor
Folkskoleseminarierna:			
Avlöningar	2,192,500	2,015,000	2,014,900
Omkostnader	240,000	290,000	279,800
Materiel, böcker m. m.	40,000	40,000	48,000
Småskoleseminarierna:			
Avlöningar	457,600	510,000	452,300
Omkostnader	57,400	84,000	69,500
Materiel, böcker m. m.	7,000	7,000	7,500
Fortbildningskurser för folk- och småskollärare . .	30,000	30,000	—
Allmänna studielånefonden	200,000	200,000	160,000
Summa kronor	3,224,500	3,176,000	3,032,000

13. Hemställan.

Under återopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. godkänna följande avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43.

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän,
förlagsvis kronor 1,566,000
2. Arvoden och särskilda ersättningar,
bestämda av Kungl. Maj:t:
 - a. Arvoden åt seminarieläkare kronor 8,100
 - b. Arvoden åt seminariebibliotekarier . . . » 6,500
 - c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna » 5,500
 - d. Särskilda arvoden vid provårseminarier » 16,700
 - e. Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna

för utbildande av kyrkomusiker, förslagsvis	kronor 5,600	kronor 42,400
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, förslagsvis	»	130,000
4. Rörligt tillägg, förslagsvis	»	276,500
Summa kronor 2,014,900;		

2. till *Folkskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av . . kronor 2,014,900;

3. Till *Folkskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 279,800;

4. till *Folkskoleseminarierna*: *Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 48,000;

5. godkänna följande avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	kronor 328,000	
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a. Arvoden åt seminarie-läkare	kronor 1,950	
b. Arvoden åt seminariebibliotekarier	» 2,000	
c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	» 1,000	
d. Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårds-skötsel	» 1,050	
e. Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	» 1,300	7,300
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, förslagsvis	»	57,000
4. Rörligt tillägg, förslagsvis	»	60,000
Summa kronor 452,300;		

6. till *Småskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av . . . kronor 452,300;

7. till *Småskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 69,500;

8. till *Småskoleseminarierna*: *Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 7,500;

9. till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 160,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Gösta Malmberg.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
1. Inledning	2
2. Arbetslösheten bland folk- och småskollärarna	6
3. Lärarbehov och lärartillgång under de närmaste åren	19
4. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar	24
a) Elevintagningen, organisationen samt lärarnas tjänstgöring	24
b) Kursverksamhet vid folkskoleseminarierna	41
c) Anslagsberäkningar	42
5. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Omkostnader	43
6. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.	45
7. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Avlöningar	45
a) Elevintagningen och organisationen	45
b) Anslagsberäkningar	53
8. Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Omkostnader	54
9. Reservationsanslaget till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.	56
10. Reservationsanslaget till fortbildningskurser för folk- och små- skollärare	57
11. Reservationsanslaget till Allmänna studielånefonden	58
12. Sammanfattning	61
13. Hemställan	62